

A szabadelvűpárt törvényhozói működése.

I) A belügyek és a közigazgatás terén.

Nehéz dolog egy naptárban rendelkezésre álló dióhéjnyi tér szűk keretébe foglalni mindazt, a mit a magyar országgyűlés 1875 óta, vagyis a mióta a szabadelvű párt vezeti az ország ügyeit a belügyekben és a szorosabb értelemben vett közigazgatás terén tett.

Nem számítva ide azon törvényeket, a melyek tágabb értelemben véve, a közigazgatáshoz tartoznak ugyan, de mégis más szakminiszteriumok által készítettettek elő; csupán a tulajdonképeni közigazgatási ügyekkel is a jelzett időszak alatt majdnem száz törvény foglalkozik.

Igaz, hogy ezek közül igen sok van, mely — hogy úgy mondjam, — csupán administratív folyó ügyeket képvisel, (milyenek pl. a domesztikális törvény behozatala előtt évenként meghozatni szokott törvények a megyék háztartási költségeiről; — egyes törvényes intézmények meghosszabbításáról szóló törvényczikkek sat.), de ezeken kívül is mintegy 80 azon törvényczikkek száma, melyek az ország közigazgatásának rendezését, vagy a felmerült viszonyok között szükségessé vált közigazgatási intézkedéseket tűzték ki célul.

Nem egy rövid cikket lehetne és kellene ezen törvények ismeretéről és méltatásáról írni, hanem hosszú tanulmányokat. De élém van szabva a korlát és hasáb, melyben mozognom lehet, s azért minden további kitérés, az országgyűlés és a kormányzat buzgalomteljes tevékenységének minden további méltatása nélkül, áttérek maguknak e törvényeknek lehető legrövidebb és kivonatos csoportosítására, csupán a főbbeket emelve ki, s egészen elhagyva számos apróbb oly törvényt, a mely közigazgatási kérdésekkel foglalkozik ugyan, de nem tartalmaz lényeges intézkedéseket.

Mindenekelőtt a megyék és községek beléletének és szervezetének rendezése terén történtek kötik le figyelmünket.

Ezzel foglalkoznak az 1875. XXXV; — 1876. V. VI. VII.; — 1877. XXIV.; — 1882. XX.; — 1883. I. és XV. t.-cikkek.

Legfontosabbak ezek közül, a közigazgatási bizottságról; — a köztisztviselők minősítéséről; — és a megyék háztartásáról szóló törvények. Mindannyi egy-egy korszakot alkot a megyék életében, s egyuttal tanúsítja azt is, hogy a szabadelvű párt haladni és javítani kíván ugyan folyton, de nem rombolni, s mint a közélet más térein, úgy a közigazgatás terén is a meglevőt, a történelmi fejlődés-adta alapot, választja kiindulási pontul reform-műveiben.

Ezen törvények közül legtöbb megtámadásnak volt kitéve a közigazgatási bizottságot életbe-léptető. Még ma is sok az ellensége, de mindinkább szaporodik azoknak száma, a kik nem hunynak szemet a tapasztalás által előtüntetett azon eredmény előtt, hogy a megyei administratio különböző ágainak egy bizottságban egyesítése üdvös

hatással volt és van ezek mindegyikére. S éppen azok, a kik a megyei autonomia barátjai, legkevésbé panaszkozhatnak, mert a törvényhatósági közigazgatás minden szála, s azok is, melyekhez azelőtt a megyének vagy városnak semmi hozzászólási joga sem volt, egy oly bizottság kezeiben lettek összpontosítva, a mely háromnegyed-részben, tehát tulnyomó többségben a törvényhatóság választottaiból áll.

Régi óhajtnak felel meg a másik két említett törvény, a qualificatióról és a domestikáról szóló. — A választási rendszernek egyik legtöbbször s legalaposabban panaszolt baját fogja orvosolni az egyik, — s a megyéknek háztartásuk körül oly régen nélkülözött önrendelkezési jogát adja vissza a másik. — Valószínű, hogy mindkét törvény, s különösen a qualificatióról szóló az életbeléptetés első éveiben az átmeneti nehézségek számtalan akadályával lesz kénytelen megküzdeni; de kétségtelen, hogy rövid néhány év múlva mindkét törvény igen áldásos befolyással lesz a törvényhatósági életre.

Méltán sorakozik ezekhez az 1877. XX. t.-cikk a g y á m s á g i és g o n d n o k s á g i ü g y e k rendezéséről. Egyik legégetőbb és legérzettebb szükség volt ezen ügyek rendezése, s a szabadelvű párt és a kebeléből alakult kormány csakhamar erélyes kézzel nyult az árvaügyek körül észlelt bajok orvoslásához. S ha minden törvényhatóság lelkiismeretesen s erélyesen alkalmazná e törvényt, mihamarabb megszűnnék minden panasz, mely még most az árvaügyek kezelését itt-ott illetheti

A k ö z b i z t o n s á g ü g y é n e k szervezését, daczára az eléje tornyosult nehézségeknek, szintén sikeresen vitte keresztül a szabadelvű párt. Az 1881. II., III., XXI., LXXI.; — 1882. X.; — 1883. XXVII. t.-cikk a reform ellenségeinek minden előítéletével és küzdelmével szemben megteremtették a közbiztonság országos szervezését; rendezték a főváros viszonyát az állammal szemben a rendőrséget illetőleg; megszüntették az egész országban a multnak rendezetlen viszonyait, s az országos csendőrség üdvös hatását ma már azok is kénytelenek elismerni, a kik annak létesítését annak idejében a legelkeseredettebben ellenezték.

Ugyancsak ezen csoportba sorozhatjuk még az 1879. XXVIII. t.-cikket a r e n d ő r i b e j e l e n t é s i i n t é z m é n y r ő l, mely intézmény még ma is számos nehézséggel és akadálylyal küzd, melynek hiányai daczára is azonban legfényesebb dicsérete az, hogy német, francia szakemberek feltétlen elismerését vivta ki, a kik egyuttal constatálták, hogy ezen, nálunk még aránylag új intézmény már is sokkal teljesebb, használhatóbb és tényleg több hasznot is hozó, mint az említett országokban már régóta fennálló hasonló hivatalok.

A k ö z e g é s z s é g ü g y rendezésével és fejlesztésével foglalkoznak az 1875. III.; — 1876. XIV.; — 1881. XII.; — és 1883. XVI. t.-cikk. Különösen a »Közegészségügy rendezéséről« szóló 1876. XIV. tcz. jótékony hatása országszerte érezhető és ismeretes.

A közjogot is érintő fontos kérdéseket oldottak meg az 1879. L. u. n. honosítási t.-cz. — s az 1882. XL. t.-cz. a horvát-szlavon határőrvidék rendezéséről. — Mindkettő régen érezt hiányt pótol,

főleg a határőrvidék rendezése és polgárosítása volt oly kérdés, melynek megoldását a nemzet régóta óhajtotta és sürgette, melynek megoldása azonban nem tartozott a könnyű feladatok közé. A szabadelvű párt azonban sikeresen megküzdött e feladattal, valamint ezzel kapcsolatosan az 1831. XV. t.-cz. által a horvát kiegyezésnek szükségessé vált módosításával is.

A parlamenti életre s a képviselők választására határozottan szabadelvű irányban gyakoroltak befolyást az 1875: I., VI.; — 1876: XVIII. és XXXIX. tcikkek.

Sok munkát adott a megyék beléletének fejlesztésén és rendezésén kívül a törvényhatóságok területi rendezése; a kisebb sz. k. városok szervezetének kérdése, s ezekkel kapcsolatosan a képviselőválasztási kerületeknek részben új beosztása. — Az 1875: II., 1876: XX., XXXIII., 1877: I., II., III., X., XI., 1880: XVI., 1881: XXXVII., XLIII. és XLIV. tcikkek tartalmazznak erre vonatkozó intézkedéseket; az 1877: IV., 1880: XI. és LV. tcikkek pedig Szörénymegye régóta rendezetlen viszonyait hozták rendes kerékvágásba.

A zágrábi földrengéssel, a Szegeden s másutt oly nagy mérvben pusztított árvizekkel és az egyébként is itt-ott felmerült inséggel szemben sem maradt tétlen a szabadelvű párt kormánya. A többi között az 1876: XLIII., 1880: III., IV., XIX., 1881: IX. és 1882: VI. tcikkek mind arról tanuskodnak, hogy az elemi csapások által sujtott lakosság bárhol is mindig gyors mentő és támogató kézre talált az uralkodó pártban.

De nemcsak a csapások enyhítésével foglalkozott az, hanem azzal is, hogy utólag fejleszse és emelje a sujtott vidéket, s azokon kívül, a mik a földmivelés, ipar, kereskedelem, közlekedés, közoktatásügy terén ez irányban történtek, itt tartom helyén utalni arra, hogy Szeged újjáépítése, a főváros szépségének emelése, s a nemzeti színháznak, mint kiváló közművelődési tényezőnek fejlesztése mily kiváló gondját képezte ezen időszak alatt az országgyűlésnek. Az 1875: IV., XXXIV., 1878: XII., 1879: XX., XLII., 1880: XV., XVI., XVII., XVIII., XIX., LXV., 1881: XXIX., XXXVI., XXXVII., LIV., 1882: V., VIII. és 1883: II. tcikkek mind erre vonatkoznak, s ugy a fővárosban és Zágrábban, valamint főleg Szegeden a késő utódok is büszkén fognak reámutathatni mindarra, a mit e városok fejlődése érdekében a szabadelvű pártból alakult kormány teremtett.

Eszmerokonságnál fogva talán itt emlithetjük fel, hogy ugy a mult párisi nemzetközi, valamint az 1885. évben Budapesten tartandó országos általános kiállításról is több törvényben áldozatkészséggel törődött és foglalkozott az országgyűlés. Az utóbbinak költségeire, egyelőre 400,000 frt szavaztatott meg.

Számtalan még azon törvények száma, melyek a belügyi és közgazgatási téren a szabadelvű párt kormányra jutása óta hozattak s határozott haladást és javulást mutatnak, vagy igen fontos oly intézkedéseket tartalmazznak, melyek későbbi reformoknak vetik meg biztos alapját. De e törvényeknek egyszerű elősorolása is nagyobb tért venne

igénybe, mint a mennyi rendelkezésekre áll, s azért csupán még a v a d á s z a t r ó l szóló 1883: XX., a c s e l é d ü g y rendezésével foglalkozott 1876: XIII., a n é p s z á m l á l á s t elrendelő 1880: LII. s a k i v á n d o r l á s t k o r l á t o z ó 1881: XXXVIII. czikkeket említem fel. Ezeknek fontosságát s üdvös voltát bővebben részletezni felesleges volna s azért be is fejezném ezzel soraimat, ha érdekesnek nem tartanám még röviden megemlékezni arról, hogy mindezen reformok a lehető legnagyobb takarékoszággal lettek életbeléptetve.

Daczára a minden irányban hozott nagy áldozatoknak, daczára annak, hogy annyi történt a belügyi reformok terén; daczára annak, hogy annyi új intézmény lőn életbeléptetve, s a közigazgatás minden ágában annyira szaporodott a teendő: a belügyminiszterium költségvetése mégis sokáig folyton apasztatott, a legszűkebb korlátok közé szorítottatott, s midőn újabban az egész országra kiterjedő nagy intézmények életbeléptetése a fokozott kiadásokat elkerülhetetlenekké tette: ezek is aránylag oly csekély költségemeléssel lettek foganatosítva, hogy a múlt és a jelen közötti összehasonlítás ezen a téren is azt tanúsítja, miszerint a szabadelvű párt hű maradt programjának egyik leglényegesebb pontjához, a takarékoszághoz.

Még 1874-ben 8.430,000 frttal volt előirányozva a belügyi költségvetés; ez összeg már 1875-ben azonnal leszállított 8.305,000-re, tehát 125,000-rel kevesebbre.

A következő években fokozatosan érvényesültek a megtakarítások, úgy hogy 1878-ban a belügyi tárca költségvetése leszállott 7.990,000 frtra. Innen kezdve azonban ismét fokozatosan növekednie kellett a költségvetésnek főleg az országos csendőrség és fővárosi rendőrség szervezése miatt, s a betegápolási és egyéb egészségügyi költségek igen nagy növekedésének következtében. E fokozatos növekedés 1882-ben 8.950,000 frtig emelkedett. 1883-ra megállapított rendes kiadás volt 8.932,905 frt, 1884-re előirányoztatik 9.890,943 frt; átmeneti kiadás volt 1883-ban 514,061 frt, 1884-re előirányoztatik 363,850 frt. Rendes bevétel volt 1883-ban 791,074 frtban megállapítva, jövő évre 796,725 frt az előirányzat. És a ki tán a mostani költségvetést is sokalná, szabad legyen annak figyelmet felhívni arra, hogy régebben, midőn még sem állami rendőrségünk, sem országos csendőrségünk, sem oly nagy egészségügyi kiadásaink, sem egyéb nagy áldozatokat igénylő intézményeink nem voltak, pl. 1868-ban 9.600,000 frtra, 1869-ben pedig 10¹/₂ millióra mentek a belügyi tárca költségei.

Rakovszky István.

II) A pénzügyi téren.

Átlapozva újabb törvénykönyveinket, hosszú sorával találkozunk oly intézkedéseknek, melyek az ország pénzügyeire, államháztartási viszonyaira, adózási rendszerének megállapítására és javítására vonatkoznak. Ez a tevékenység a helyzetből folyt. Alkotmányunk helyreállítása után meg kellett teremteni a magyar államot minden ízében. Köz-

gazdasági és pénzügyi téren vártak a legnagyobb feladatok a kormányra és törvényhozásra.

Ki tagadná, hogy itt-ott hibák és néha nagy hibák követték el? A legnagyobb hiba az volt, hogy századok mulasztásait azonnal, vagy rövid idő alatt pótolni akarván, az ország oly nagy befektetésekbe és különösen vasuti építkezésekbe bocsátkozott, melyeknek terhe aztán — európaszerte beállott hitelválságok súlya alatt is, néhány év múlva igen érezhetővé vált. Az építésekre kölcsönvett pénznek kamatait — s kezdetben elég drága kamatait — azonnal fizetni kellett, az ezen pénz árán épített befektetések azonban csak később kezdtek jövedelmezni, közvetett hasznuk az ország összes gazdaságában csak később vált érezhetővé.

Századunk gőzerővel halad. Művelt és gazdag országok, melyekben egy nemzeti felvilágosodott kormányzat gondos kézzel ápolta a nemzet minden életérdekeit, melyeknek tehát kevesebb szükségük van, mint voltak nekünk, mégis száz és száz milliókat költenek, rendes évi bevételeiken fölül, gazdasági, közlekedési, kereskedelmi, nevelési és egyéb állami és társadalmi célokra. A nemzetek e nagy versenyében az Európa közepét elfoglaló magyar állam, mely a multban is a fatalismus és tespedésben megnyugvást kereső kelet helyett mindig inkább a művelt nyugatra támaszkodott: el nem maradhatott és el nem maradhat; legkevésbé akkor, midőn a közvetlen közelünkben levő apróbb államok is — Románia, Szerbia, nemzeti öntudatra ébredve, országuk erőteljesebb szervezéséhez és nemzeti érdekeik öntudatos ápolásához és kifejtéséhez fognak.

Hasonlítsuk össze bármely európai államnak ma i szükségletét akár csak az 1848. előtti szükségletekkel: óriási, száz milliókra menő különbséget fogunk találni. Hát az emberi nem folytonos haladása mindig újabb szükségleteket, s mindig nagyobb igényeket teremt ép úgy az egyesek, mint az állam háztartásában.

Nem példanélküli tehát a magyar állam háztartási szükségletének szaporodása. Ez a szaporodás nálunk talán ma még gyorsabb, mint más államokban, — de megmagyarázza az, hogy nálunk több a hiány, melyet pótolni kell, több a nemzeti érdek, mely eddig idegen kormányzat által elhanyagolva, most istápolásra szorul.

S mert sehol a világon ingyen nem adnak semmit, — mert miniszteriumainkat, a nekünk is védelmet nyújtó közös hadsereget, törvényszékeinket, megyéinket, közigazgatásunkat, népiskoláinkat, egyetemeinket, honvédségünket, vasutainkat, középítkezéseinket, vizeink szabályozását, közutainkat és a magyar állam erejének, biztonságának, jóllétének egyéb közintézményeit, a mi kedvünkért sem az angol, sem a német nem fogja megfizetni, — csak természetes, hogy a törvényhozásnak nagy tevékenységet kellett kifejteni azon irányban is, hogy azt a 300 millió forintot, a mire évenként szükségünk van, a nemzet saját erőiből teremtsse elő.

Hogy egyben-másban jobban gazdálkodhattunk volna, hogy itt-ott takarékoskodhatnánk még ma is, hogy hibák történtek és hiányok

vannak még ma is — azt sem tagadjuk. De tévedések voltak és lesznek, a mig emberekből áll a világ. Egészében azonban, államháztartási és pénzügyi téren is nagy eredményekkel állunk szemben.

Ezen eredmények legbecsesebbje az, hogy a magyar állam hitele Európaszerte, a művelt világ előtt megvan szilárdulva. Senki sem kételkedik ma már a magyar állam fizetési akaratában és fizetési képességében. Első sorban a nemzet áldozatkészsége szilárdította meg államunk hitelét. Az a nemzet, mely önmagát nem hagyja el, mely ígéretét, kötelezettségeit, becsületszavát, habár erőfeszítéssel és áldozatokkal — de beváltja, — nagy válságok idején annál inkább számíthat a külföld szellemi és anyagi támogatására.

Államháztartásunk, mely az alkotmányunk helyreállítását követő években tévutakra zökkent — a javulás útján van. Nehéz ugyan ez a feladat s még nem értük el a célt. De bármely országot pénzügyi zavaroktól csak két eszközzel lehet megmenteni: takarékos sággal és áldozatkészséggel. Ez az a két dolog, melyet kormánynak, törvényhozásnak és nemzetnek nem szabad szem elől téveszteni.

Pénzügyi igazgatásunk be van rendezve és minden izében magyar. A ki visszaemlékezik az 1867. előtti állapotokra, ezt az eredményt sem fogja kicsinyelni. Akkor még komoly férfiak is kételkedtek egy magyar pénzügyi igazgatás lehetőségében. Ma már birunk egy magyar, szakképzett hivatalnoki karral, mely nem épen népszerű hivatását odaadással és buzgalommal teljesíti s értelmiség tekintetében is kiállja a versenyt a művelt francia vagy német pénzügyi igazgatással.

De lássuk a közelebbi évek jelentékenyebb alkotásait.

Megszabadultunk a 153 milliós kölcsön ólomnyomásától. Sok körülmény elemi erővel működött közre abban, hogy ezt a keserves emlékü, 5 év alatt visszafizetendő adósságot föl kellett venni. A magyar állam alapjaiban meg volt ingatva; az államjóságotok lekötése után azt hittük, hogy következni fog egyéb állami bevételeinknek, a só vagy dohányjövedéknek zálogbaadása, vagy ehez hasonlók. Széll Kálmán t illeti meg az érdem, hogy kivezette az országot e nehéz helyzetből. Ifju lelkesedéssel, törhetlen vasakarattal, mindenki által elismert nyíltsággal és becsületességgel fogott hozzá pénzügyeink rendezéséhez a szabadelvű pártnak első pénzügyminisztere. És törekvéseit a legtöbb tekintetben siker koronázta. Megteremtette a magyar járadékot, a kölcsönnek azt a formáját, melyhez csak megszilárdult hitelnek örvendő nemzetek fordulhatnak, és zavar, rázkódás nélkül vitte keresztül a 153 milliós kölcsön visszafizetését.

Második nagy és maradandó alkotása az Ausztriával kötött új közgazdasági és pénzügyi kiegyezés. Hosszas, fáradozással teljes tárgyalások, heves és magasan felcsapó viták után nyert újabb tíz évre megoldást az Ausztriával kötött vám- és kereskedelmi szerződés, a közösügyi költségekhez való hoz-

zájárulási arányunk, a fogyasztási adók és az adó restitutio kérdése, nemkülönb a bankügy. A megoldás, melyet kormányunk ezekben a kérdésekben az osztrák kormányval elért, a szabadelvű párt akkori számos tagját nem elégitette ki, — és ez komoly válságra vezetett a párt kebelében. E sorok írója is azok közé tartozott, kik keveselték a kivivott eredményeket és 70 társával együtt kivált a szabadelvű párt köréből. De habár nem teljesült mindaz, mit elérni ohajtottunk, ma, midőn a második kiegyezési időszaknak fele már lezajtott s az eredmények számszerint és kézzelfoghatólag előttünk vannak, nem habozom beismerni, hogy az aggályok, melyeket akkor tápláltunk, sok tekintetben tulzottak valának és az események által nem igazoltattak. Nevezetesen a bankügy megoldási módja az országnak nem vált ártalmára, legalább kereskedelmi köreinkből ma nem halljuk azokat a panaszokat az osztrák-magyar bank ellen, melyek igen haugosan nyilvánultak az egykori osztrák nemzeti bank ellen. Szeszgyártásunk, ez a fontos gazdasági iparágunk, az új rendezés hatása alatt nemcsak nem hanyatlik, de tovább fejlődik. A vámtariffa revisioja kereskedelmi érdekeinknek és összekötetéseinknek nem vált ártalmára, — ellenkezőleg előmozdította több iparágunk keletkezését és fejlődését az országban, és — a mi fő — oly jelentékeny bevételt biztosít kincstárunknak, melynek hiányában az egyenes adók nagymérvű fokozásához, vagy jelentékeny kölcsönökhöz kellene folyamodnunk. — A czukoradó, s a fogyasztási adóknál még teljesen el nem enyészett megkárosodásunk; az a két kérdés, mely még mindig sérelmet képez, s melyeknek helyesebb megoldása a jövő kiegyezési tárgyalásoknak feladatát képezi.

Midőn a boszniai occupatio miatt Széll kilépett a kabinetből, helyét gr. Szapáry Gyula foglalta el. Nehéz viszonyok között vállalta el a hazánkban még mindig legnehezebb és legtöbb gondot okozó tárczát. De férfias akarattal küzdött meg a nagy nehézségekkel. S ma már elmondhatjuk, hogy törekvéseit siker koronázza s az ország — habár lassan, de kezd kibontakozni a keleti válság által reá zuditott pénzügyi nehézségekből is. A Szapáry gr. érdeme, hogy nem vettette el a hitet nemzetünk életképességében s kitartó fáradozással, tapintattal és gyakorlati érzéssel gyűjti egybe a nemzet erőit egy nagy cél: — államháztartásunk rendezése érdekében.

Helyünk nem engedi, hogy a törvényhozási és kormányzati működés részleteibe bocsátkozzunk s azért csak két főmomentumot emelünk ki Szapáry gr. pénzügyminiszteri működéséből.

Kétségkívül maradandó emléket alkotott magának a jár adékkonversio által, mely maig 1.200,000 frttal apasztotta az állam terhét. De ennél még fontosabb az a tevékenység, melyet az adókezelés megigazítása körül már eddig is kifejtett. Adókezelésünknek Széll K. által kezdeményezett reformja, általa tovább fejlesztett és pedig oly irányban, mely az adófizető közönségnek az eljáró közegek zaklatásaival és visszaéléseivel szemben oltalmat adni van hivatva. A külön s független pénzügyi bíróságna k felállítása megszün-

teti pénzügyi közigazgatásunknak azon visszásságát, hogy a kincstár egy személyben fél is, bíró is volt.

És ez az irány, az ország gazdasági érdekeinek támogatása és fejlesztése, az adófizetők érdekeinek lehető kiméltése, a súlyosabban terhelt vállalkozók lehető degravatioja a közterhek arányosabb megosztása: mindinkább tért foglal ugy a kormány javaslataiban, mint a törvényhozás működésében. Egyik sem kerülhetett el s a legközelebbi jövőben még alig is fogja elkerülhetni, hogy fiscalis rendszabályokkal gyarapítsa törvénykönyvünk lapjait, — de ha azok mellett feltaláljuk a nemzet adóképeségét emelő gazdasági, kereskedelmi és ipari érdekek támogatását, a fokozottabb terhek is könnyebben lesznek elviselhetőek. S el fogjuk viselni, mert a magyar államnak fizetjük. Takarékossággal és áldozatkészséggel el fogjuk érni a minden irányban haladó, fejlődő és izmosodó magyar állam pénzügyeinek megszilárdulását.

Lukács Béla.

III) Az igazságügy terén.

Az országbirói értekezlet 1861-ben kifejezést adott annak, hogy az osztrák törvények hatályon kívül helyezése után a magyar szokásjog egyedül nem képes a kor igényeit kielégíteni, hanem az igazságügy terén rendszeres codificatio útján szervezés és gondos igazgatás mellett igazsólva mindent újra kell teremteni.

A magyar felelős miniszteriumnak 1867. évben történt megalakulása óta 1875-ig, midőn a szabadelvű párt tagjai léptek a kormányra, sok történt ugyan ez irányban, de a nagy feladat még hátra volt. Mennyiben oldattak meg 1875 óta 1884-ig az igazságügy terén a felmerült feladatok, azt a következőkben kísértjük meg nagyjából feltüntetni. Mielőtt azonban erről szólunk, meg kell említeni, hogy a magyar igazságügy élére 1875-ben Perczel Béla állott, ki mellett mint államtitkár Csemegi Károly működött. Mindkettő 1878-ban távozott, a mikor Csemegi a kir. Curiának legfőbb ítélőszéki osztályához tanácselnökké, Perczel pedig a kir. Curiának semmitőszéki osztályához alelnökké neveztetett ki. Perczel távozása után dr. Pauler Tivadar vette át az igazságügyi tárczát, ki azt előbb már egy ízben birta, s ki jelenleg is az igazságügyminiszterium élén áll. Az államtitkári állás ezuttal nincs betöltve.

A jogfejlődés minden ágában részben új alkotások, részben a létező intézmények reformja volt szükséges. 1875-ig a bírósági szervezési munkálatok befejezettek lévén, nagyobb figyelmet lehetett fordítani a polgári és büntető jog codificatiójára.

Teljesen befejezett a hitel jog codificatiója. A magyar fejlődő kereskedelem nem tőrhetette azt, hogy a kötelmi jog merőben szokásjog legyen, hogy a kereskedelmi társulás különböző viszonyai elavult elveken nyugvó rendeletek által szabályoztassanak, s hogy akkor, midőn

nyugati szomszédjaink előre haladott törvénykönyvek alapján szabályozták a kereskedelmet, váltójogot és csőd által keletkező jogviszonyokat, nálunk vagy semmiféle törvény se intézkedik, vagy pedig az 1840. évből való törvények legyenek érvényben.

A kereskedelmi törvény (1875: XXXVII. t.-cz.) a váltótörvény (1876: XXVII. t.-cz.) és a csőd törvény (1881: XVII. t.-cz.) alkotása által a kereskedelemre vonatkozó jogviszonyok kimerítő, a kor igényeinek megfelelő, a kereskedelmi forgalmat biztosító és támogató szabályozást nyertek.

Mindhárom törvény tekintettel arra, hogy Magyarország kereskedelme leginkább Ausztriával és Németországgal van érintkezésben, az ott érvényes törvények figyelembe vételével alkottatott és a váltótörvény kevés eltéréssel nem egyéb, mint a német váltótörvény receptiója.

A kereskedelmi és a csődtörvény már lényeges pontokban különböznek a mintaképül vett külföldi törvényektől. Ezeknél azonban nem lévén szó egy, a formára fektetett jogügyletről, mint a váltótörvényben, a törvényhozás a magyar viszonyoknak megfelelőleg önállóan is intézkedett.

Mindhárom törvény életbeléptetése alkalmával szükséges volt egyuttal arról is gondoskodni, hogy ezen törvények a gyakorlati életben minden irányban üdvös hatással legyenek. Különösen a kereskedelmi és váltójog alkalmazása terén szükségesek az eljárási szabályok, melyek lehetőségessé teszik, hogy per esetén gyorsan nyerhessen a fél ítéletet, a peren kívül felmerülhető kérdések megoldására pedig szintén biztos utmutatást találjon. Ennek folytán a kormány a törvényhozás által nyert meghatalmazás alapján kibocsátotta a kereskedelmi peres és perenkívüli eljárást és a váltóeljárást szabályozó organikus rendeleteket. A csődeljárás magában az új törvényben szabályoztatik s csak az életbeléptetés és átmenet könnyítése tekintetében történt néhány intézkedés rendelet útján.

Mint a kereskedelmi törvénynek szükséges kiegészítése, jelentkezik a részvénytársaságok, biztosító társaságok, közkereseti és iparszövetkezetek kölcsönös bebocsátása iránt Ausztriával létrejött egyezményről szóló 1878: XXII. tczikk. Különös fontossággal bír az elveszett értékpapírok megsemmisítése körüli eljárást szabályozó, szintén a hiteltörvények sorába tartozó törvény (1881: XXXIII. t.-czikk), a mely egy rég érzett hiányt pótol s a melynek alkotását már az 1868: LIV. t.-cz. kilátásba helyezte.

A földhitelemelésére szolgál a záloglevelek biztosítását rendelő törvény (1876: XXXVI. t.-cz.); ennek kapcsán szabályozta a kormány rendeleti úton a hivatali biztosítékok és hivatali pénzek elhelyezhetésének kérdését is, kimondván, hogy az új törvény értelmében kibocsátott és biztosított záloglevelek ily célokra is szolgálhatnak. Nem kevésbé fontos a földhitelemelés szempontjából a kisbirtokosok földhitelemelésének felállítását tárgyozó törvény (1879: XXXIX. tczikk). — A kézi zálogüzletnél a

szegényebb nép kárára üzött visszaélések meggátlását czélozza az 1881. évi XIV. tczikk s az e tárgyban kibocsátott kormány-rendeletek.

Az értékpapíroknak részletfizetések mellett való eladásánál felmerült sok visszaélés és szédelgés megakadályozása végett alkottatott az 1883. évi törvény, mely jövőre a közönség érdekét, szemben az elárusítók kapzsiságával, garantiákkal látja el. — Végre a hitel-törvények közé sorolandó azon két törvény is, mely a kamatmaximum meghatározása tekintetében hozatott.

A második e nemü törvényben (1883: XXV. tczikk), mely az uzsorát bünteti, foglaltatnak egyuttal intézkedések az ízsákoság meggátlása ellen, melyek szükségességét nemcsak nálunk, hanem az egész világon érzik. Egyébiránt az uzsoratorvénnyel is a magyar törvényhozás a szomszéd államok törvényhozásaival összhangban intézkedett.

Az eddig felsorolt törvények és rendeletek czélja: biztos alapul szolgálni a jólét fejlődésének, a gazdagság emelésének. Azonban az államnak arról is kell gondoskodni, hogy a jólét, valamint az ennél még becsesebb személyes biztonság is jogtalan támadások ellen a legnagyobb védelemben részesüljön.

Lehet mondani, hogy hazánkban már évszázados az óhaj az ezen czélt megvalósító rendszeres törvények létrehozatala iránt. Ismeretesek a mult század vége felé kezdődött és 1843-ig folytatott szakadatlan törekvések egy rendszeres magyar büntető törvénykönyv létrehozatala tekintetében, a melyek azonban mind, hol egyik, hol másik okból sikertelenek maradtak.

Ezen nagy és közjogilag is fontos törvénykönyv hosszú előmunkálatok után megalkottatott az 1878: V. tczikk által. A magyar törvényhozás elfogadván a büntető cselekmények hármass felosztását, ezen törvényben csak a büntettekről és vétségekről intézkedett. Az 1879: XL. tczikk szól a kihágásokról. Végre az 1880. évi XXXVII. tczikk 1880. évi szeptember hó 1-én léptette életbe e két törvénykönyvet, és egyuttal a legfontosabb átmeneti intézkedéseket tartalmazza.

Ezen új törvénykönyvek a lehető legnagyobb hatással voltak a törvénykezésre. Gyökeres változáson ment át azóta a magyar büntető judicatura s félreismerhetlen a törvénykönyvek kedvező hatása, úgy az igazságszolgáltatásra, mint általában a büntető jog fejlesztésére. A büntető törvénykönyvek által felállított büntetési rendszer azonban, az ország súlyos pénzügyi viszonyai mellett, még most sincs a gyakorlatban teljesen megvalósítva s a törvénynek különösen a magánelzárás foganatosítására vonatkozó intézkedései még ma sem valósíthatók meg úgy, a mint a törvény rendel, mert elegendő számú börtön-helyiség nem áll rendelkezésre. Azért legujabban is egy új fegyház állittatik fel Sopron megyében és egy javító intézet gyermekek részére Aszódon. Közvetítő intézetet is most állit fel a kormány.

Az anyagi büntető jognak ezen codificatiója folytán azt is meg kellett határozni, melyik büntetendő cselekmény melyik bíróság által fog megbiráltatni. Ezt az életbeléptetési törvény határozza

meg, a mely a közigazgatási hatóságokhoz is utal néhány kihágást. Az ezek által követendő eljárást, valamint a járásbíróságok előtti bünvádi eljárást a kormány, a nyert felhatalmazás alapján, rendeleti uton egyformán szabályozta. A rendelet a szóbeliség és közvetlenség elvéből indul ki s a vádrendszernek megfelelőleg, legalább a járásbíróságok előtti eljárásban a kir. ügyésznek, mint közvádlónak kellő befolyást biztosít.

A büntető jog terén alkotandó organicus törvények közül, létesítendő még a bünvádi eljárás a kir. törvényszékek előtt. Az ez irányban készült törvényjavaslat ma már közkézen forog. — A büntető joggal kapcsolatos még néhány praeventiv természetű törvény. Az egyik a rendőri bejelentés életbeléptetéséről, (1879: XXVIII. t.-cz.), a másik a fővárosi rendőrség szabályozásáról szól; e kettő csak a fővárost érdekli; a harmadik ellenben országos érdekű és a közbiztonsági szolgálatot állami csendőrökre bizza (1881: III. t.-cz.). A csendőrség felállítása a legüdvösebb intézkedések egyikének bizonyult be és nemcsak a közbiztonság szilárdult meg, hanem az igazságszolgáltatás is biztosabban működik, mióta a csendőrökben rendeleteinek pontos végrehajtóit találja.

Ezen új alkotásokon kívül a bünvádi eljárás terén még egy reformot kellett keresztülvinni. A becsületsértés és könnyü testi sértés miatt folyamatba tett büntető ügyek, a büntető törvénykönyv hatályba lépte előtt, részben a bagatell-bírák, részben a közigazgatási hatóságok előtt folytak s ott sommás jogorvoslatok mellett intéztettek el. Az új büntető-törvénykönyv szerint azonban ezen delictumok vétségei s az ezek miatt folyamatba tett ügyek felebbezhetők voltak a kir. Curiáig. Miután pedig igen sok ilyen ügy került a felsőbb bíróságokhoz, és ezek miatt a fontosabb ügyek elintézésére kevesebb idő maradt, kénytelen volt a kormány az eljárási szabályokat oda módosítani, (1883: VI. t.-cz.) hogy egyrészt a felebbezést megszorította, másrészt pedig a kir. törvényszékeket bizonyos csekélyebb bünvádi ügyekben felebbviteli hatósággal ruházta fel. Ezen intézkedések, a mennyire ma meg lehet ítélni, (életbeléptek 1883. mart. 1-én) elég célszerűeknek mutatkoznak.

A polgári magánjog terén, a polgári törvénykönyv egyes részeinek javaslatok alakjában való kidolgozása mellett, némely tekintetben törvények is hozattak. Ide tartozik első sorban a gyámság és gondnokságról szóló törvény (1877: XX. t.-cz.) mely a családi jog egy részét a gyámhatósági eljárással codificálja és még a hagyatéki eljárást részben reformálja. Továbbá ide tartozik a végrendeletek kellékeit meghatározó (1876: XVI. t.-cz.) törvény.

De nemcsak törvények által még nem szabályozott joganyag lett codificálva és nemcsak a szokásjog nagy része rendszeres törvénykönyvekbe foglalva, hanem az 1875-ig alkotott törvények némelyike gyökeres revisión ment keresztül és lényegileg reformáltatott. A reformok legfontosabb része a polgári peres eljárásra esik. Az első változtatás ezen a téren már az 1877: XXII. t.-czikk

által történt, midőn a törvényhozás a kisebb polgári peres ügyekre nézve külön bíróságokat, és egyszerűbb eljárást a jogorvoslatok lehető korlátozása mellett állapított meg.

Későbbben, 1881. évben azután az 1881: LIX. t.cz. megszüntetvén a semmitő székét, a jogorvoslati rendszert gyökeresen megváltoztatta és bár megtartván az írásbeli eljárás alapelveit, mégis az eddigi eljárás némely részére vonatkozólag reformokat létesített. Az 1881: LX. t.-cikk pedig a végrehajtási eljárást újra szabályozta. Mélyreható és fontos változások ezek, nemcsak az eljáráson, hanem a bírósági szervezeten is.

Módosítottatott még a kisajátítási törvény (1868: LV. és LVI. t.-cz.) az 1881. évi XLI. t.-cikk által; a központi telekkönyvekről (vasutak telekkönyvezése) szóló törvény (1868: I. t.-cz.) az 1881. évi LXI. t.-cikk által. Az erdélyi birtokrendezés új alapokra fektettetett (1880: XLV. t.-cz.). A telekkönyvekre vonatkozólag az 1880: XLVI. t.-cz. intézkedik az elveszett telekkönyvek pótlásáról és a kivonatos telekkönyvi másolatokról. — A közjegyzői törvény (1874: XXXV. t.-cz.) kiegészítettett a kir. közjegyzői díjak meghatározásával (1880: LI. t.-cz.)

A bírósági szervezet is lényeges változáson ment keresztül. A kir. Curiának semmitőszéki osztálya egyesítettett a legfőbb ítélőszéki osztálylyal, (1881: LIX. t.-cz.) a mi a jogorvoslati rendszer módosításának következménye volt. Ezen változás osztatlan elismerésben részesült. A kisebb polgári peres ügyekben követendő eljárás szabályozása (1877: XXII. t.-cz.) valamint a felebbezés korlátozása és a felebbeviteli bíróságok újabb szabályozása (1883: VI. t.-cz.) folytán az alsóbb bíróságok szervezete is módosult; a telekkönyvi hatóság átruháztatott számos járásbíróságokra, mi által a telekkönyvek hozzáférhetősége nagyban növekedett; s végre az első folyamodású kir. bíróságok száma is változott, midőn az 1875. évi XXXVI. t.-cz. a törvényszékek számát 64-re szállította le, minek folytán három esztendőre fel kellett függeszteni a bírák áthelyezhetlenségéről és nyugdíjazásáról szóló intézkedéseket, hogy a feleslegessé vált személyzet elhelyeztethessék és egyuttal az első szervezésnél a tömeges kinevezés mellett elkerülhetlen hibák javíthatók legyenek. — A bírósági szervezetet érinti végre a törvénykezési szünidőről szóló törvény (1883: XXXIII. t.-cz.), mely új intézmény az idén még nem fejthette ki üdvös hatásait.

A közjog terén — eltekintve az Ausztriával kötött politikai fontossággal bíró államszerződésektől és a horvát ügyeket érintő törvényektől — két törvény alkottatott. Az egyik a törvények kihirdetési módokat, illetve a törvény hatályosságának kezdetét állapítja meg, (1881: LXVI. t.-cz.), a másik a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szól (1879: L. t.-cz.).

A nemzetközi érintkezés fejlesztése gondos figyelemben részesült.

A büntettesek kiadása tekintetében Oroszországgal, Németalfölddel, Belgiummal, Szerbiával és Luxemburggal kötött Magyarország szerződést. A polgári jogsegély előmozdítását, a

formaszerűségek lehető mellőzése által, czélozza a Németbirodalommal, a nemzetközi forgalomban használt okiratok hitelesítése és kölcsönös elismerése tekintetében kötött szerződés. Hasonlóan a kölcsönös jogsegélyt könnyítik azon szerződések, melyek Franciaországgal, Belgiummal és Olaszországgal kötettek a végből, hogy a magyar állampolgárok magyar szegénységi bizonyítvány alapján ugyanazon előnyöket élvezhessék a külföldi bíróságok előtt, mint az ottani igazolt szegény alattvalók.

Az eddigiekben rövid vonásokban ecseteltük a magyar jog fejlődését 1875. óta, a mióta a szabadelvű párt a parlamentáris többséget bírja. Részesült a fejlődésben a jognak majdnem minden ága. Új intézményeket is nyert az ország; a régiak — reformok tárgyát képezték. Az igazságszolgáltatás gyorsítása és olcsóbbá tétele tekintetében történtek intézkedések. A magyar törvények igen nevezetes részükben — büntető törvény, polgári peres eljárás, csőd, kereskedelmi és váltó-jog — hatályt nyertek az erdélyi részekben, a polgárosított magyar határvidéken és Fiume város területén is.

Hogy maradt még hátra sok teendő, hogy a teendők egymásutánja tekintetében más nézet is támogatható czélszerűségi érvekkel, az kétséget nem szenved. De aki elfogulatlanul végignéz a felhozott törvények során, és a ki ezeknek hatását a gyakorlatban figyelemmel kíséri, az el fogja ismerni, hogy e nyolcz év a magyar nemzet jogéletében maradandó emlékeket hagyott hátra, és hogy ezek létrehozatala körül az igazságügyminiszterium vezetésével megbízott férfiak közelismerésre méltó érdemeket szereztek maguknak.

Németh Péter

kir. ítélőtáblai pótbíró,
a »Büntetőjog Tára« szerkesztője.

IV) A földművelés, ipar és kereskedelem terén.

Az országos szabadelvű pártból kikerült ministerium kormányra hivatása nemcsak személyváltás volt, hanem gyökeres rendszerváltás, különösen a közgazdasági politika és kormányzat nagy mezején. A szabadelvű párt ministeriuma volt az első, mely belátta, hogy nemzeti haladásunk főleg a mezőgazdaság, ipar és kereskedelem emelésén sarkal. Ekkor szűnt meg a közgazdasági kormányzat műkedvelésnek lenni, annak élére az ország első szakértői állítottak, báró Simonyi Lajos minister és Horn Ede államtitkár személyében. Midőn az első minister a szabadelvű pártból kilépett és az államtitkárt a halál elszóllította áldásos tevékenysége mezejéről, a közgazdasági kormányzat rövid ideiglen után báró Kemény Gábor minister és dr. Matlekovics Sándor személyében oly vezetőket nyert, a kiknek működése korszakat alkot.

A kormány első teendője volt az Ausztriával való viszonyt rendezni. E rendezésnek eredményei: az 1878. XX. t. cz. által beiktatott

vám- és kereskedelmi szerződés és az azzal kapcsolatos általános vámtarifa, mely Magyarország termelésének nevezetes előnyöket biztosít; az osztrák-magyar Lloyd gőzhajótársasággal kötött szerződés, mely ezen egyik legnagyobb európai gőzhajótársaságot arra bírta, hogy tengeri hajóit ugyanazon föltételek mellett járassa Fiuméből, mint Triesztből; a szabadalmazott osztrák nemzeti bankkal kötött egyezség, a melynek következtében e jegybank az osztrák-magyar nevet vette föl, s két igazgatóságot állított fel, Budapesten és Bécsben, a magyarországi üzlet vezetése a budapesti igazgatóságra bízván, melynek elegendő összeg állítottatott rendelkezésére. Ezen idő óta az osztrák-magyar bank ellen semmi panasz nem merült föl, az ország különböző vidékein mindenütt, a hol szükséges volt, bank-fiókokat állítottak föl, s a bank a magyarországi hiteligenyeket a legkészségesebben elégíti ki, úgy hogy, a ki csak hitelképes, legyen az kereskedő vagy iparos, mindenki könnyen nyer olcsó hitelt. Az Ausztriával kötött új kiegyezés nemcsak néhány millióval javította, különösen a fogyasztási adók rendezése következtében, költségvetésünket, hanem oly alapokat is biztosított, a melyeken közgazdaságunk napról-napra észrevehetően fejlődik.

Alig hogy befejeztettek ezen alkudozások, a szabadelvű kormány hozzáfogott a tevékeny alkotás munkájához. A mezőgazdaság emelésére több százezer forintot vett föl az állami költségvetésbe, a mely összeg még évről évre emeltetik. Nincs olyan ága a mezőgazdaságnak, mely nem részesült volna a kormány figyelmében. Elkezdve a nemes vetőmag és a tenyészállatok kiosztásától, a vándortanítói intézmény meghonosításáig, a kormány nem mulasztott el semmit, a mi a földművelő osztálynak előnyére szolgálhat. A szabadelvű párt kormánya hozta be a culturmérnöki intézményt, a melynek mérnökei ingyen készítenek a gazdáknak terveket földjeik javítására, a belvizek levezetésére, az alagsövezésekre. A borászati kormánybiztosság a vándortanárokkal a szőlősgazdák támogatására szolgál, ezeknek érdekében állítottatott föl az országos mintapincze, a mely a hazai bortermelők boraiból tart a nagy vevő-közönség számára állandó mintákat és közvetíti az eladást. Az országos phylloxera kísérleti állomás azon módokat kutatja, a melyek alkalmasak e vész elhárítására s a kiküldött biztosok díj nélkül állanak a szőlősgazdák szolgálatára. A lótenyésztés emelése a legnagyobb sikerrel folyik s a kormány tevékenységének tulajdonítható, hogy ez mezőgazdaságunk egyik legjövedelmezőbb ágává lön. A marhatenyésztés emelésére szolgálnak, a tenyészállatok kiosztásán kívül, az időnkénti megyei tenyészállatdíjazások és gazdasági kiállítások, a melyek mindig a kormány közreműködésével jönnek létre. A selyem- és kendertermelés meghonosításával és fejlesztésével a kormány eszközt adott a nép kezébe; ha az ezt felhasználja, akkor csekély fáradsággal nagy mértékben növelheti jövedelmeit. A gazdasági szakiskolák jelentékeny mértékben szaporítottak, még pedig nemcsak a felsőbbek, hanem a földművesiskolák is, a melyekből szakszerűen képzett kisgazdák kerülnek ki.

Az ipar terén a szabadelvű párt kormánya az iparfejlesztés korszakát nyitotta meg. Az iparfejlesztés nagy szakképzettséggel és tervsze-

riően vétetett munkába s e tevékenység eredményei már is mutatkoznak. A kormány gondoskodása első sorban oda irányult, hogy a szegény hegyes vidéki népnek, melynek nyári keresete nem elég a család fönntartására, munkát szerezzen. Ezen célból külföldről hivott be és itthon a hazában is képeztetett ki mestereket, a kik a népet a házi ipar különböző ágaira tanítják. A durva fafaragástól egész a csipkeiparig minden háziiparág felkaroltatott s ezren és ezren tanultak jól jövedelmező mesterséget, a kik az előtt szegény sorsban szükölködtek. A háziipar emelésére szolgálnak a tanműhelyek, a melyekben ingyen képeztetnek ki ezek az iparosok, a kik örök hálával tartoznak a kormány áldásos gondoskodásáért. A kormány behozta az iparfelügyelői intézményt. Ezek a képzett és tudós férfiak ingyen szolgálnak az iparosoknak tanácscsal és utmutatással, mikor az iparosok iparukat emelni és üzletüket tökéletesíteni akarják. A kormány számos iparost segít folyton pénzzel is, a kik új iparágakat honosítottak meg és a kormány költségén számos iparossegéd képeztetik ki a külföldön. Ezen tevékenységének támogatására szervezte a kormány a házi ipari és iparoktatási országos bizottságot, a melyhez még senki sem fordult hiába segeddelemért, a ki alapos okokkal tudta támogatni kérelmét.

Ipariskolák a szabadelvű ministerium kormányra lépte előtt nem is voltak. Azóta a földművelés-, ipar- és kereskedelmi ministerium buzgólkodása következtében, a melyet mindenben támogatott és elősegített *T r é f o r t* Ágost közoktatásügyi minister, minden jelentékenyebb helységben keletkeztek olyan iskolák, a melyekben a növendék-iparosok megszerezhetik azon ismereteket, a melyek nélkül a mai világban az iparos sem boldogulhat.

Az ipari vállalatok keletkezését nagyon elősegíti az a törvény, a melyet e kormány alkotott és mely az új iparágaknak állami kedvezményeket és az adó elengedését biztosítja. Ez a törvény mindössze két éves s már is száznál több új iparvállalat és gyár vette igénybe a kedvezményeket.

A szabadelvű ministerium kormányja alatt lett kimondva az is, hogy a hatóságok és állami hivatalok ipari szükségleteiket belföldön tartoznak fedezni, így ezek az összegek, a melyek ez előtt külföldre vándoroltak, most a hazai iparosok zsebébe jutnak.

A kormány munkába vette és elkészítette az ipartörvény revisióját, s a javaslat legközelebb beterjesztetik a képviselőház elé. A kormány e törvény elkészítése előtt két nagy értekezleten hallgatta meg az iparosok és szakférfiak óhajait. Egyáltalában a szabadelvű párt kormányja minden kérdés elintézésénél meghallgatta az érdekeltek nézetét, erre szolgáltak az időnként különböző tárgyakban összehívott értekezletek.

A kormány a mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi ügyek intézése körül nagy szakértelmet, hazafiasságot, áldozatkészséget tanusított és ezek a kiváló tulajdonságok karöltve jártak a törhetetlen buzgalommal, a melyről az alábbi törvények és intézkedések hosszú sora tesz tanuságot. Alig néhány hétre a. ministerium megalakulása után a ház asztalára tette a szakminister a nagy munkát, a kereskedelmi törvénykönyv javaslatát. E javaslat majdnem változatlanul elfogadtatott és e

codex az első közgazdasági törvény, mely a szabadelvű cabinet alatt törvénytárunkba becikhelyeztetett. Jóllehet e törvényjavaslat még az előző ministerium alatt készült, mindazáltal érdeme a liberalis cabinetnek az, hogy annak törvénynyé válását lehetőleg siettette, hogy az annak életbeléptetésével járó nehézségeket legyőzte és a negyvenes évek elavult hiteltörvényei helyébe igyekezett odaemelni ezt a modern codexet, hogy az kereskedelmi téren biztosítsa a haladást és előkészítse a talajt az új kereskedelmi kiegyezéshez.

A szabadelvű kormánynak egyik érdeme az is, hogy minden oly kérdésben, mely nem tisztán külpolitikai ügyekkel foglalkozott, igyekezett óvni Magyarország önállóságát s különösen a külföldi országokkal kötött kereskedelmi, ipari s akkor még a kereskedelmi ministeriumhoz tartozó posta- és távirdaügyi egyezmények megkötésénél volt azon, hogy az e szerződések kötését megelőző tárgyalásokon Magyarország külön és önállóan képviseltessék. A szabadelvű cabinet kormányzásának első évében törvénynyé vált két nemzetközi egyezménynél, t. i. az 1875. július 22. létrejött nagyfontosságú internationalis távirda-egyezménynél, az 1875. május 20-án kötött nemzetközi métermérték egyezménynél, az 1875. június 22-én Romániával megkötött kereskedelmi szerződésnél és a gyári és ipari védjegyek kölcsönös oltalma tárgyában 1875. augusztus 13-án kötött szerződésnél különösen érvényre jut a kormány e törekvése. Gazdasági tekintetben még egy fontos intézkedése a szabadelvű kormánynak lépett életbe az 1875. évben. Ez a gazdasági állapotok egészségügyének rendezése s az állategészségügynek teljes reformálása.

A következő években a már inkább megerősödött közgazdasági ministerium sokkal nagyobb tevékenységet fejthetett ki. Törvénytárunk 1876. és 1877. évi folyamainak kereskedelmi, ipari és gazdasági törvényei igazolják ezt. Eltekintve az 1876-ban létrejött váltótörvénytől, mely ugyan az igazságügyi ministerium kebelében készült, de egész közgazdasági életünkre kihatással volt, ez évben lépett életbe az egész forgalmunkat megváltoztató métermértékrendszer, és az új kereskedelmi törvény, melynek intézkedéseit a földhitelintézet kivételes állásához az 1876. XXI. t.-cz. mérte hozzá. Ez időben történt meg az első lépés a phylloxera ellen való óvintézkedések megtételére, midőn a hazánkban, sőt az egész monarchiában első pancsovavidéki irtás elrendeltetett. A közgazdasági fejlődés előmozdítására szolgált az 1876. XXXVI. t.-cz. is, mely egy rég érzett hiányt pótol, midőn a záloglevelek kibocsátásának módozatait s azok biztosítását megállapította. Az 1877-iki évben a ministerium teljes erejét igénybevétték a monarchia másik felével való alkudozások s az új kiegyezés előkészítése, úgy hogy e munkálatok mellett csakis az 1878-iki párisi általános kiállításon az ország iparának s kereskedelmének méltó bemutatásával törődhettek és előkészíthették a culturmérnökség rendkívüli fontosságú intézményének életbeléptetését.

A hosszan elhuzódó kiegyezési tárgyalások eredményei az 1878. évi törvénytárban tekintélyes helyet foglalnak el. E kiegyezés fontosságát fentebb már méltattuk. Létrejötté lehetővé tette eddig csak ideig-

óráig rendezett külkereskedelmi viszonyaink rendezését. Még az 1878. év folyamán megindultak e részben a tárgyalások s már december 16-án megkötötték a német birodalommal az ideiglenes és december 27-én Olaszországgal a végleges kereskedelmi és vámszerződés.

Ugyancsak e vám- és kereskedelmi kapcsolat tette lehetővé a modern kereskedelmi elvek anomáliájának a vámkülzeteknek megszüntetését s Bosznia, Hercegovina, Isztria és Dalmátiának az általános vámterületbe való beolvasztását. Az 1879. évben hozatott még meg a tengeri hajók lajstromozásáról szóló törvény és iktattatott a törvények közé a rég érzett hiányt pótoló erdészeti codex, mely az európai erdőtörvények közt mintaképen szerepelhet. Hitelviszonyaink és kereskedelmi forgalmunk emelésére szintén sok történt ez évben. Az általános posta-egyleti szerződés becikkelyezésén kívül nagy haladást jelez a tengeri kereskedelmi forgalomemelését célzó 1879. LIX. tcz., melylyel az Anglia és Fiume közt eszközlendő kereskedelmi gőzhajójáratok segélyezésére az eddig a költségvetésbe felvenni szokott összeget tekintélyesen növelte s ekkép egy önálló magyar tengeri gőzhajózási vállalatnak, a később alakult »Adriá«-nak keletkezését lehetővé tette. A kisbirtokosok hitelügyén hatalmasat lendített az ugyanez évben létesült kisbirtokosok országos földhitelintézete, melyet a kormány sietett a régi földhitelintézet szabadalmaival felruházni.

Az 1880. év gazdasági tekintetben fontos alkotásai a phylloxera egyezmények becikkelyezése, az ez egyezmény alapján kibocsátott rendeletek életbeléptetése, a phylloxera bizottság és az azóta oly sok hasznot hajtó borászati kormánybiztosság felállítása, továbbá a keleti marhavész ellen tett intézkedések, a kőbányai sertés-vesztegintézet létesítése és az erdélyi birtokrendezés ügye. Ez év Fiuméra nézve is nagy fontossága, a mennyiben ekkor kötötték az Adria Steamship Companyval a nyugati kikötőkkel való forgalomra vonatkozó szerződés, és határozottatott el a Zichy-molón egy újabb tárház építése. Az ipar előmozdítására s gyors fejlődésű malomiparunk fejlesztésére szolgálnak a Belgiummal kötött áruvédjegy-oltalmi szerződés és a gőzmalmokról szóló, azokat a malomjog alul fölmentő 1880. évi XXXIV. tczikk. Ugyancsak ez évben adatott meg a monarchiában az első telephon létesítésére az engedély s készültek el az új erdőtörvény alapján az erdőgazdasági üzemtervek.

Kormányunknak tán legfontosabb esztendeje a közigazdaság terén az 1881-dik. Alkotásai közül alig tudjuk, melyiket említsük fel legelőbb. A csődtörvényen kívül, melynek készítésére a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszternek csak közvetve volt befolyása, a fontos gazdasági törvények egész sorozata alkottatott meg. Igen nagy fontossága az áruforgalmi statisztika életbeléptetéséről szóló törvény, mely gondos előrelátással arra van számítva, hogy a magyar korona országaiba behozott s innen kivitt árúk számadatait kimutatva, a majd lejáró vám- és kereskedelmi szerződés új megkötésénél pontosabb alapot nyújtson a tárgyalásokhoz. A mily fontos e törvény kereskedelmünkre, époly vagy tán még nagyobb fontosságú az 1881: XLIV. t.-cz., mely a hazai iparnak nyújtandó állami kedvezményekről szól, iparunkra. Rövid

két évi érvénye óta már is látni e törvény hatását abban a számos kedvezményi engedélyben, mely ez idő alatt megadatott, és melyből csak gyáripárunk hatalmas fejlődését olvashatjuk ki. Kereskedelmi szerződések közül ez évben létrejött a német birodalommal kötött egyezmény, mely vámtarifánknak teljes átváltoztatását vonta maga után és becikkelyezettett a reánk nézve igen fontos, még 1880. június 3-án kötött spanyol vám- és kereskedelmi szerződés.

A Szerbiával a kereskedelmi s más nemzetközi szerződések megkötése tárgyában folyt értekezletek csakis a következő 1882. év folyamán értek véget. Az 1882: XXX., XXXI. és XXXV. tczikkekbe foglaltattak a kereskedelmi és a hajózási szerződés és a consulsági egyezmény. Ugy, hogy azóta csak a Franciaországgal kötendő kereskedelmi szerződés ügye maradt függőben s csakis e részben kellett ideiglenes egyezményt kötni. A Bernben kötött nemzetközi phylloxera egyezmény szintén ez évben iktattatott a törvénytárba. A német kereskedelmi egyezmény megkötése által szükségessé vált átdolgozott általános vámtarifa az 1882: XVI. tczikben cikkelyezettett be. Ez év legfontosabb gazdasági törvénye azonban a közgazdasági előadóról szóló XX. tczikk, mely a megyei közigazgatási bizottságba beleilleszté a földmivelés, ipar és a kereskedelem addig onnan hiányzott képviselőjét. 1882. január 31-én kötött meg az egyezmény az »Adria« gőzhajózási társasággal, mely az Adria Steamship Company-ból alakult át magyarrá a Fiume és a nyugateurópai kikötők közt fentartandó hajózási összeköttetés tárgyában.

A folyó évben a kormány által közgazdasági téren tett intézkedések még sokkal élénkebben megmaradtak az emlékezetben, semhogy azokat bővebben kellene ecsetelnünk. Arra szoritkozunk tehát csak, hogy a már megtörtént s még csak megoldásra váró intézkedések közül egynehányat fölemlítsünk. Az 1883. évben hozatott meg az 1885-diki általános országos budapesti kiállításról szóló törvény, melynek végrehajtásán folyton dolgoznak az iparügyi miniszterium kebelében. Meghozatott továbbá a folyton pusztító phylloxera vastatrix ellen teendő óvintézkedésekről szóló törvény, mely bizonyára gátat fog vetni a vész továbbterjedésének, és törvénynyé vált végre a vadászati codex. A Budapest fővárosi közlekedés emelését célzó és a társaskocsi üzletet a főváros területén szabályozó törvényen kívül kiválóan fontos a részletügyletről szóló 1883: XXXI. tczikk, mely véget fog vetni a részletivekkel üzött s veszedelmesen elharapódzott szédelgésnek. Fiume emelésére szolgál a szintén az idén hozott s a kőolaj-kikötő medencze építését elrendelő 1883: XXVIII. és a kikötői illetékről szóló 1883: XXXII. tczikk.

Heltai Ferencz és Fekete Ignác.

V) A honvédelmi ügy terén.

Az 1868. évi törvénytárban tőszomszédul egymás mellett állanak a népiskolai közoktatásról szóló XXXVIII-ik, s aztán a véderőről, a honvédségről és a népfölkelésről szóló XL., XLI., XLII-ik törvény-

czikkek. Korszakváltozást jelző törvényi alkotások ; vizválasztó magaslato két ellentétes irány határvonalán. És nem a véletlen műve volt, hanem a mélyen érzett szükség kifolyásának tekintendő, hogy a törvényhozás, miután a nemzet nagy zömének átható művelésére szánt rendszabályokról gondoskodik vala, ugyanakkor figyelmét arra is fordítá, hogy a magyarság fegyveres erejének fejlesztését czélszerű intézmények által eszközölje. Helyesen mondatott, hogy »a tudomány hatalom.« Csakhogy nem az egyetlen, nem a minden egyebet kizáró vagy helyettesítő hatalom ; mert a nemzetek nagy létharczaiban egyéb tényezők, főleg a katonai erények, is döntő súlylyal nehezedenek a sors mérlegének serpenyőjébe ; és a történelem a távoli és a közeli multban elég példát mutat föl arra, hogy a tudományos műveltségben haladotabb nemzetet legyőzte a műveletlenebb, de harcziasabb, katonailag képzetebb ellenfél. Bizonyos az is, hogy ha létezett valaha nemzet, mely a környező veszélyekkel szemben erői minden oldalu kifejtésére volt utalva : ugy a magyar az, kinek szellemi és erkölcsi tulajdonait és karja hatalmát egyaránt kell edzeni és izmosítani, hogy történelmi hivatásának megfelelően s jövőre is megtartsa azt a helyet, hol ezer év óta emberül és becsülettel megállott.

Tagadhatatlan pedig, hogy ujabb időkben a magyar faj épen azon tulajdonainak, harczias hajlamainak kiművelését hanyagolta el, melyeket nemzetünk nevével együtt szokott a világ emlegetni. Főkép az uri rend, a művelt ifjuság, elidegenült a fegyveres szolgálattól. A politikai viszonyok okozták legnagyobb mértékben ez idegenkedést. Befolyásunk épen a honvédelmi intézmények s a hadügy tekintetében régóta a legszűkebb térre volt szorítva. Még kedvezőtlenebb állapotok következtek a forradalom után, s tartottak lényegileg 1867-ig. A magyar közvélemény (mely alapot nyert az osztrák költő ama versében is : »in deinem Lager ist Oesterreich«) azonosítá a bécsi absolutismussal annak legerősebb támaszát, a hadserget, s indokolt — bár következményeiben káros — ellenszenvet táplált iránta. És a magyar ifjuság a hadsereg tiszt karában majdnem teljesen átengedte a tért a monarchia többi nemzetei és nemzetiségei — irántunk igen sok esetben rokonszenvvel épen nem viseltető — fiainak.

Nem szükséges sok szót vesztegetni annak magyarázatára, hogy politikai tekintetben mennyire hátrányos, sőt aggodalmas helyzet vala ez a magyarságra. De társadalmi és gazdasági tekintetben is megvoltak annak a maga káros következményei. A magyar ifjuság előtt egy életpályával kevesebb állott nyitva, s épen egy olyannal, melyhez a főuri családok sarjai mindenütt hagyományos előszeretettel vonzódnak ; mely biztos megélhetést és rangot nyujt a vagyontalan nemes ifjaknak ; s más részről a katolikus hierarchia lépcsőjén kívül csaknem az egyetlen tér, melyen lehetőség és alkalom nyílik szegény sorsu, de lehetséges és dicsvágyó ifjaknak is, hogy fényes és magas állásokra emelkedjenek föl.

Az 1867-ki kiegyezésnek még ha általános közjogi jelentősége nem volna is oly nagy, mint a milyen tényleg volt, szükséges és halaszthatatlan voltát már csupán az is indokolja, hogy csak így vált lehetővé

a nemzet lekötött erőinek fölszabadítása s a természetes vérkeringés megindulása a nemzeti társadalom zsibbadt tagjaiban. Innen kezdve megváltozott az a viszony, melyben egymás iránt a magyar nemzet és a monarchia hadserege állottak; s lassanként észszerűleg meg kellett változnia azon nézpontnak is, melyből a magyar társadalom a hadsereg intézményét és a hadi szolgálatot tekintette. Az 1868-ki honvédelmi törvények tehát politikai, társadalmi és kulturális szempontból birnak reánk nézve fontossággal.

A véderőről szóló 1868. XL. törvénycikknek, mely az osztrák-magyar monarchia közös hadserege szervezéséről rendelkezik, fő- és vezérelve az általános védkötelezettség, kapcsolatban a művelt ifjúságra nézve az egy évi önkéntesség intézményével. E kettő, az általános védkötelezettség és az egyévi önkéntesség intézménye, hozta először közelebbi érintkezésbe a magyar társadalmat a hadsereggel, midőn művelt ifjainkat is bevonta a fegyveres erő szolgálatába. Ez intézménynek más szerencsésebb helyzettel és multtal bíró államokban az a jelentősége van, hogy a hadseregbe tömegesen bevívén az értelmiséget, nagy mértékben fokozza annak erkölcsi és szellemi színvonalát. Nálunk ennél még nagyobb hívatást is teljesített. Áthidalta azt a veszélyes űrt, mely a fegyveres erő és a társadalom közt tátongott, s aztán megbarátkoztatta művelt ifjainkat a fegyveres szolgálat eszméjével, vagy legalább szoktatta őket ahhoz, s azon tapasztalás, hogy az alkalom, sőt gyakran a kényszer is megszüli a hajlamot, itt is igazolta s még inkább fogja igazolni magát. Bármennyi panasz hallatszott is egy és más oldalról — polgári, mint katonai részről — az egyévi önkéntesség intézménye ellen: mégis bizonyos, sőt e panaszok által még jobban megbizonyosodik, hogy a magyar ifjúság harczy szelleme és tulajdonainak kifejtése — mondhatnók megteremtése vagy legalább újra élesztése — végett nagy szükség volt rá. Aztán nem közönyös egy nemzet védképességére nézve, hogy szükség idején néhány ezer művelt ifju fegyveres szolgálatát veheti igénybe, olyanokét, kik az általános védkötelezettség hiányában a harczytérrel nagyobb részt távol maradtak volna; és nem közönyös dolog ránk nézve, hogy a közös hadsereg vezetésében ugyanannyi száz magyar ember vesz részt, a hány száz magyar önkéntes elnyeri a tiszti rangot.

Még nagyobb fontosságot nyert azonban a véderőtörvény azon szakaszánál fogva, mely kimondja, hogy az összes fegyveres erőt a sorhad és haditengerészet mellett a h o n v é d s é g és a népfölkelés képezi, minek folytán a XL. és XLII. tczikkek a magyar honvédségről és a népfölkelésről határoznak. A magyar honvédség intézménye nem ugyanazonos más államok, pl. Poroszország hasonnevü fegyveres erejével. Nem a tartalékba jutott és így a régibb korosztályu védkötelesek foglalatja; nem annyi, mint: szabadságot állomány, szemben a tényleges állományyal. A magyar kir. honvédhaderő egy külön álló, önmagából fejlődő szervezetet képez, mely kiegészítését a hadsereg tartalékában kiszolgált, magyar honosságú egyének beosztásán kívül főleg a hadsereg jutalékán fölül fönmaradó védkötelesek közvetlen besorozása utján nyeri, s mely külön magyar zászlók alatt szolgál s magyar vezénnyelv-

vel bír. A közös hadsereg irányában való viszonya tehát legtöbb tekintetben nem az alá-, hanem a mellérendeltség jellegével bír.

Alig lehet eléggé méltányolni azt a fontosságot, melylyel a magyar honvédség föllállítása igen sok irányban bír nemzeti életünk és érdekeink szempontjából. Századok óta ez az első igazán magyar haderő (természetesen nem számítva a forradalmak hadseregeit); ennek körében műveltetnek a hadi tudományok magyar nyelven; hazánk idegen ajkú fiai itt magyar nyelven tanulják honvédő kötelességöket. Ez intézménynek köszönhetjük, hogy most van már egy minden ízében magyar, nemes becsvágytól vezetett, kitünő szellemű katonatiszti kar, vannak ebből fölemelkedett jeles hirü tábornokok; és vannak évről-évre mind számosabban horvát honvédtisztek, kik a magyar nyelvet elsajátították, s mintegy magvával hivatvák szolgálni annak az újraélesztendő bajtársi viszonynak, mely régebben — századokon át — egyesíté a harctéereken a magyart és a horvátot. Alig is tévedünk, midőn azt hisszük, hogy a közvélemény azért karolta föl eleitől fogva a közoktatás ügye mellett legmelegebb rokonszenvvel épen a honvédséget, mert ösztönszerűleg érezte, hogy ez intézmény keretében nemzeti jövőnknek számos kérdése találja a legegyszerűbb, a legtermészetesebb és legkedvezőbb megoldást; és hogy ez intézmény a közművelődésnek, a magyar szellemnek és nyelvnek sokfelé elágazó csatornájául szolgál.

Mindezen figyelmet érdemlő tekinteteken kívül esik még a honvédség létesülésének azon legközvetlenebb jelentősége, hogy magában véve is tekintélyes haderőt képez, melyben a magyar katonai elem képezhetősége már eddig is kivívta a külföldi szakértő körök legnagyobb elismerését; továbbá, hogy ez intézmény a közös hadseregnél még kiválóbb mértékben van hivatva arra, hogy a magyar művelt ifjúsággal a hadi pályát megkedveltesse és így az elhanyagolt katonai szellem fejlesztését előmozdítsa. Ha e részben a honvédség nem mutathatott föl eddigelé annyi sikert, mint a mennyit hozzá kötöttek: úgy ezt tulajdonítani kell egyrészt annak a természetű törvénynek, hogy a bajok gyógyítása mindig lassabban halad, mint a bajok keletkezése; másrészt pedig az intézmény első hiányos szervezetében is kell az okot keresnünk. Épen e hiányok orvoslására történt sok fontos intézkedés az utóbbi évek alatt, ugy administratív, mint törvényhozási uton; s ha ezek legfőbbjeit szemügyre vesszük, lehetetlen föl nem ismernünk a haladást és tökélyesülést, mely ma már biztos alapra állította a magyar honvédség ügyét, a jövőt illetőleg pedig még szebb reményekre jogosítja föl az intézmény minden barátját.

A honvédség szervezésének egyik főnehézségét és föladványát az képezte, hogy e hadcsapatok részére megfelelő számú és kellő képzettségű tisztikar állíttassék elő; mert e nélkül lehet ugyan fegyveres embertömeget létesíteni, de hadsereget alkotni nem lehet. Megfelelő számú tisztikara a honvédségnek, főleg a szabadságolt állományban, mindeddig nem volt; kellő képzettségű tiszteket azonban az első szervezéskor és azóta is olyképen nyertek a honvédcsapatok, hogy részint a régi honvédtisztek lőnek alkalmazva, részint a közös hadsereg magyar származású tisztjei léptek át igen nagy számmal, és még ez időszerint is

ezek alkotják a honvédség tisztikarának magvát és legkiválóbb elemeit. Mivel azonban mindkét forrás muló természetű vala, gondoskodni kellett, hogy maga a honvédség képezzen maga számára évről-évre tisztinövendéket, mely a beálló hézagokat kiegészítse. Történt is erre nézve gondoskodás az által, hogy az 1872. évi XVI. tczikk rendelkezett a honvédségi Ludovika-akadémia föllállításáról, hogy abban egyfelől önként jelentkező hadapródok a honvédség keretei számára alkalmas tisztekké képeztesse, másfelől szolgálatban levő kitünő honvédtiszteknek alkalom nyujtassék a hadtudományokban magukat tovább képezhetni. E czélból kettős tanfolyam rendszeresített, u. m. a tisztképző és a fensőbb tiszti tanfolyam.

Csakhamar kitünt azonban, hogy e tanfolyam nem felel meg kellőleg a kitüzött czélnak; s közigazgatási uton s a Ludovika-akadémia igazgatásának hatáskörében az a változás történt az előbbi tanrendben, hogy föllíttatott egy előkészítő tanfolyam, melybe oly besorozott honvédek vétettek föl önkéntes jelentkezés útján vagy a csapatoktól berendelve, kik bizonyos számú középiskolai osztályokat végezvén, s így némi rendszeres előképzettséggel bírván, reményt nyujtottak arra, hogy tisztekké lesznek kiképezhetők. Ezek aztán az előkészítő tanfolyamot egy év alatt bevégezvén, sikeres vizsga alapján átléptek a tisztképző tanfolyamba s ott még egy évig folytatván tanulmányaikat, a második év végével hadapródokká neveztetek ki. Azok a besorozott honvédek ellenben, kik magasabb iskoláztatásban részesültek, pl. nyolcz középiskolai osztály végzésének megfelelő készültséget tudtak kimutatni, egyenesen a tisztképző tanfolyamba vétettek föl, s egy év alatt képeztetek ki hadapródokká. Ezen rendszer szerint történt a honvédtisztek képzése a legujabb időkig a Ludovika-akadémiában.

Senki sem tagadhatja, ki a viszonyokkal ismerős, hogy a Ludovika-Akadémiának mind vezetőiben, mind tanáraiban megvolt ugy a szakértelem, mint a legnagyobb buzgóság, hogy e rendszer korlátai közt a lehető legnagyobb eredményeket ériék el. A hallgatókban sem hiányzott többnyire az igyekezet és a jó akarat. De maga a rendszer volt hiányos és olyan, hogy mellette és vele csak tökéletlenül lehetett megvalósítani a kivánt czélt: hogy a honvédség számára megfelelő számú és kellő képzettségű tisztikar képeztesse.

Egyik legfőbb baj abban állott, hogy a véderő-törvény határozott rendelkezésénél fogva az önkéntesek csak a közös hadseregbe osztatván be: már eleitől fogva ki volt zárva annak lehetősége, hogy a honvédségi Ludovika-Akadémia a magyar ifjúság művelt elemeire számíthasson. Különösen az előkészítő tanfolyam hallgatói nagyon különböző és gyakran igen csekély iskolai előképzettséggel léptek be; régen félbeszakított iskolázásuk hatásának a leelemibb ismereten kívül alig maradt valami nyoma, s így két év alatt a tanárok és a tanítványok részéről egyaránt tanúsított komoly igyekezet mellett is csak fogyatékosan sajátíthatták el mind azon ismereteket, melyekre egy katonatisztnak, mint a társadalom előkelő tagjának és mint csapatvezetőnek, szüksége lesz. A jelenlegi honvédtiszti kar kiváló elemei — mint már

emlitők — nagyobb részben nem is e tanfolyamból kerültek ki, hanem főleg a közös hadseregből léptek át; vagy a mennyiben a Ludovika-Akadémiában nyerték kiképzésüket, azon kevesek közé tartoztak, kik rendszeres középiskolai előkészültséggel jutottak volt be oda.

De volt egy másik nagy hiánya is a tisztképzés e rendszerének; az t. i. hogy a szabadságolt állomány részére igen kevés tisztet szolgáltatott; pedig a honvédség, mint keretrendszeren nyugvó véderő. ilyeneket igényelt volna túlnyomó mértékben. A Ludovika-akadémia hallgatói a tanfolyam végeztével többnyire a tényleges állományba léptek; oda még azok is nagyrészt, a kik magasabb előkészültségök alapján egyenesen a tisztképző tanfolyamba vétetvén föl, ott egy év alatt képeztettek ki, s arra lettek volna hivatva, hogy valamint a közös hadsereg egyévi önkéntesei, a szabadságolt állomány tiszti kara részére szolgáltsanak kiegészítő elemeket. E jelenségnek megvolt a maga természetes oka. A hallgatók többnyire szegény sorsú emberek voltak, kik egy-két évet eltöltvén a katonai pályán, s megizlelvén egyszersmind a magasabb műveltség előnyeit: inkább maradtak továbbra is katonák, mintsem hogy egy újabb pályatörés bizonytalan sikerű kísérletére szánják el magukat.

Egyébként a honvédség intézménye időközben a kedvező fejlődés útján haladt tovább. A honvéd-főparancsnokság és a miniszterium intéző körei fáradhatatlan buzgóságukkal, valamint más részről az országgyűlés is e szakba vágó szükséges törvények hozatalával mindent megtettek, hogy a honvédség szervezete tökéletesíttessék és harczképessége emelkedjék.

De mind az imént fejtegetett hiányok megszüntetésére és a bajok orvoslására, tehát a honvédségi intézmény consolidatiójára, mind pedig arra, hogy a magyar művelt ifjúságnak minél bővebb alkalma legyen magát a katonai szakpályára képezni s hogy így a közös hadsereg tiszti karában is a magyar elem erősíttessék, szóval nemzetünk katonai nevelésének előmozdítására nézve leghatékonyabb törvényhozási intézkedések történtek a most folyó, 1881—1884-iki országgyűlés alatt. A minden irányú fejlődésnek egy új phasisát jelölik e törvényczikkek és az azokon alapuló, már életbelépett intézmények.

Sorrendben véve föl ezek fontosabbjait: 1-ör a cs. és kir. közös hadsereg nevelő- és tisztképző intézeteinél magyar ifjak részére adományozandó 120 alapítványi hely rendszeresítése tárgyában hozott 1882. XXV. t.-czikknek kimondott célja, a magyar koronához tartozó országok ifjúságának nagyobb mérvben leendő katonai magasabb kiképzésében és így a közös hadsereg tiszti karához tartozó magyar honosak számarányának emelésében áll. Ugyanis a közös katonai tanintézetekben, a mint 1871. óta a ludovicaeumi alapok onnan elvonattak és a honvédségi L.-akadémia költségeinek fedezésére lőnek fordítva, tisztán magyar ifjak számára adományozható hely nem volt több, mint 22 pénzügyi és 22 magánalapítványi (melyeken kívül azonban magyarországi illetőségű katonatisztek fiai az osztrák illetőségűekkel egyaránt vétetnek föl a katonai kincstári alapítványi helyekre.) Ez arány javítása céljából lőn rendszeresítve a 120 magyar alapítványi hely,

megosztva a katonai al- és főreáltanodák és a katonai akadémiák közt. Ma már a törvény életbeléptének második évében, számos magyar növendék nyeri ez alapítvány javadalmaiból úgy a katonai alreáliskolákon (a főreáliskolába csak föllépő növendékek jutnak; közvetlen belépés nincs), mint az akadémiákon is neveltetését.

Közvetlen rendelkezései által szintúgy, mint következményeinél fogva, igen fontos 2-or az 1868. XL. véderőtörvény némely szakaszainak módosításáról szóló 1882. XXXIX. törvénycikk. Ennek az előbb érvényben állott véderőtörvénynyel szemben előnyös határozmányai főleg a következő pontokban foglalhatók össze: a) a tartalékos tisztek a hadseregben való szolgálati kötelezettségek eltelte után a honvédséghez helyezendők át (4. §. 14. pont), míg a régibb törvény szerint továbbra is megmaradhattak a hadsereg tartalékában. Ez intézkedés a honvéd tisztikar szabadságolt állományában mutatkozott folytonos nagy hiány némi pótlására nyújt segítséget. b) Ugyanezt czélozza ugyancsak e 14. pontnak azon rendelkezése, mely szerint a tartalékos tisztek, hadseregbeli szolgálati kötelezettségek ideje alatt, mozgósítás esetében, a szükséghez és a közös hadügyminiszter elhatározásához képest, vagy a hadseregnél, vagy a honvédségnél a l k a l m a z a n d ó k; a mely pontnak kivételes alkalmazása szolgált aztán alapjául az 1883. XXXV. t.-cikknek. c) Továbbá, míg a régi törvény értelmében az egyévi önkéntesek, azaz a magyar ifjúság intelligens elemei, csak a közös hadseregbe osztattak be: addig ez újabb törvény szerint (4. §. 8. p.) ezeknek egy része ezentúl a honvédséghez jut, a mi ismét a szab. állományú honvéd tisztikar hiányainak pótlására szolgáló vivmány. d) Végre megengedi e törvény (3. §. e) pont), hogy a közös hadseregből önkéntesen jelentkező hadapródok a honvédség tényleges állományába, a rájuk háramló törvényes szolgálati kötelezettség föntartásával, idő előtt is áthelyeztessenek, míg a honvédség tényleges állományú tiszt karának kiegészítése körül nehézségek forognak fönn, s a mennyiben a hadsereg tiszt állományának viszonyai megengedik.

Ez utóbbi, magában véve is a honvédség javára jelentékeny fontosságú pont még kiválóbb érdeket és horderőt nyert az által, hogy ennek a honvédségre nézve kedvező kifejtése folytán vált lehetővé 3-szor az 1883-ik évi XXXIV., a Ludovika-Akadémián egy tényleges állományú tisztképző tanfolyam szervezéséről szóló törvénycikk. Ugyanis a véderő törvény értelmében a hadköteles kor elérése előtt senki sem léphet be önkéntesen a honvédségbe, és így a honvédség nem képezhetett magának tiszt kar számára még hadköteles korban nem álló növendékeket. A törvény rendelkezése formailag ugyan ezentúlra is érvényben maradt, de lényegileg ez újabb törvénycikk által kedvezően megváltozott. Míg ugyanis az 1882. XXXIX. törvénycikk megengedi, hogy önkéntesen jelentkező hadapródok a hadseregből a honvédség tényleges állományába legyenek áthelyezhetők: ez az újabb, 1883. XXXIV. törvénycikk még tovább menve elrendeli, hogy ily hadapródok kiképzéséről maga a honvédség gondoskodjék a Ludovika-Akadémián, úgy hogy 14—16 éves növendék-ifjakat vesz föl, és képezi őket négy éven kereszt-

tül. Midőn e tanfolyamot bevégezték a növendékek: akkor ahhoz képest, a mint hadköteles korukat már elérték vagy nem, jelentkeznek a közös hadseregnél sorozásra, vagy pedig mint önkéntesek. Azonban akár sorozás utján jutnak a hadseregbe, akár mint önkéntesek lépnek be: azonnal hadapródokká neveztetnek ki és áthelyeztetnek (az 1882. XXXIX. szerint) a honvédség tényleges állományába.

E törvényczikk által már a honvéd-tisztikar képzésének azon nagy hiányai, melyekről föntebb szólottunk, el vannak enyésztetve. A Ludovika-Akadémián szerveztetett egy tényleges állományú tisztképző négy éves tanfolyam, melybe évenként 60 (és így összesen 240) oly növendék vétetik föl, kik életök 14—16 éve közt állanak, középiskolai legalább négy osztályt végeztek, és sikeres fölvételi vizsgálatot tettek. E növendékek aztán négy éven át nyernek oktatást mind a közművelődési, mind a katonai tantárgyakban és az idegen nyelvekben, hogy a kor és a hadi tudományok mai fejlettségének színvonalán álló tisztekké képeztesse a honvédség számára. Más részről e tanfolyam föllállításával megvalósult az az eszme is, melynek céljából áldozatkész őseink a Ludovicaeumot megalapították, hogy legyen az a magyar ifjúság katonai nevelő-intézete, a hadi tudományoknak ápolója, a hazáért és királyért élni és halni kész vitézségnek s minden hazafias erényeknek melegágya. Most vált egyszersmind lehetővé, hogy a Ludovicaeumnak nemcsak általános alapja, hanem a bemutatási joggal összekötött alapítványok is céljaikra fölhasználhatók legyenek. A 240 hely közül 120 a bemutatási joggal bíró törvényhatóságok vagy egyes alapítók ajánlása folytán töltetik be; további 40 növendék részesül állami ingyenes ellátásban; félfizetésre fölvéttetik 40, s egész fizetésre (600 frt) ismét 40 növendék. Az idén megnyilt már az első évi osztály 60 tanulóval; ezek tehát az első katonanövendékek, kik magyar nyelven nyernek oktatást. Mostantól kezdve egészen máskép és más elemekből képeztetik a honvédség tiszti kara; mert ezen tanfolyam mellett fönnáll ugyancsak a Ludovika-Akadémiában (nem szólva a tiszti és törzstiszti cursusokról) egy szabadságolt állományú tisztképző tanfolyam is, melybe részint az 1882. XXXIX. t.-cz. alapján a honvédséghez jutott egyévi önkéntesek, részint más oly besorozott honvédek vétetnek fel, kik a középiskolák végzésének megfelelő iskolai előkészültségök alapján alkalmasok arra, hogy egy év alatt szabadságolt állományú tisztekké képeztesse.

Végül, 4-er, ha megemlítjük az 1883. XXXV. törvényt, mely az 1882-ik évi XXXIX. tczikk 4. §. 14. pontjának kivételes alkalmazásáról szól: elmondtuk azon legfontosabb törvényhozási intézkedéseket, melyek közelebbről honvédségünk harczképességének fokozása, de közvetve a monarchia egyetemes véderejének emelése céljából történtek. Ez a törvényczikk ugyanis elrendeli, hogy a honvédség szabadságolt állományú tisztikara létszámában mutatkozó hiány minél teljesebb fődözhetőse tekintetéből az 1873—1876-ik években besorozott magyar honosságú egyévi önkéntesek közül kinevezett azon tartalékos tisztek, kik a gyalogezredek és a vadászcsapatok állományába tartoznak, a had-

sereg tartalékából kivételesen azonnal áthelyezendők a honvédséghez, és ott fogják kitölteni hátralevő védkötelezett éveiket. Ugyanezen módon helyeztetnek át a honvédséghez ugyanazon négy korosztályba, még pedig akár a gyalogezredek, akár a vadászcsapatok, akár a lovasság tartalékos legénységi állományába tartozó azon egyévi önkéntesek, kik tiszti helyekre remélhetőleg alkalmazhatók lesznek. Ez áthelyezés a mondott törvényczikk alapján már megtörtént s az áthelyezettek már a honvédség ez idei tegyvergyakorlataiban is részt vettek, nagy mértékben szaporítván e hadcsapatok értelmiségi elemeit. Sőt a legénységi állományba tartozó áthelyezett önkéntesek — altisztek — közül a legtöbb tiszti vizsgát is tett a Ludovika-Akadémiában, s bizonyára a többiek is minél előbb le fogják azt tenni.

Hiányos lenne egyébként is csak főbb vonásokban készített vázlatunk a honvédség fejlődéséről, ha a pénzügyi oldal megvilágítása végett meg nem említők, hogy a honvédelmi minisztérium költségei 1869-re, mikor először fordul elő e tárcza a költségvetésben, 2 millió rendes és 7 millió rendkívüli kiadásra mentek. Az 1883. évi budgetben pedig a honvédelmi minisztérium rendes kiadásai 6.940,000, átmeneti kiadásai pedig 406,650 frtnyi összeget tüntetnek föl. Szerény összegek, melyeknek ellensúlyát szép eredmények, nyomatékos vívmányok képezik!

És midőn e kedvező és örvendetes fejleményeket útfokban a jelenig elkísértük, lehetetlen az elismerő tisztelet érzelmével nem gondolni azon két férfira, kiknek, mint a honvédelmi ügy szakminisztereinek, nevéhez a kivívott sikerek füződnek. Az egyik az, ki tiz évig állott e minisztérium élén, kinek igaz magyar lelke és nemes szive annyi szeretettel és hévvel ápolta és óvta a még zsenge intézmény csemetéjét, s kinek a hálás hazafiak már csak gavosdiai sirjára rakhatják le az elismerés frissen zöldelő koszorúját. A másik a jelenlegi honvédelmi miniszter, ki élénk becsvágygyal lelkesedést, erélyt és lankadatlan tevékenységet párosítván, eddig is már oly jelentékeny sikereket mutathat föl, s kinek pártkülönbség nélkül és őszintén kívánja minden magyar, hogy sokáig öregbítse érdemeit e téren: a honvédelmi ügy erősítésének a nemzet katonai nevelés ügyének hálás — mert a gondos ápoló kezét még mindig nagyon igénylő — terén.

Csiky Kálmán.

VI) A közoktatásügyi téren.

Korunkban csaknem minden európai állam nagy rázkódtatásokon ment keresztül az egyház politikai kérdések miatt, a magyar kormány elkerülte e bajokat s e mellett, habár lassan s óvatosan haladva, egyes reformokat léptetett életbe. Ilyenek voltak többek közt: a legfelsőbb felügyeleti jog szabályozása a protestausokkal szemben, különösen a középiskolai törvénynél, az izr. hitközségek rendezésének megkezdése, a magyar szellemű zsidó papokat képző s igen fontos rabbi szeminarium felállítása s az anyakönyvek vezetésére kiadott intézkedé-

sek által, a zsidók és keresztyének között köthető házasságok tervbe vett szabályozása. stb. Sokat foglalkozott kormányunka régi nagy alapok jogi kérdésével s az oly fontos magyar ajku görög katolikus püspökség felállításával is, azonban bármennyire előmozdították intézkedései ez ügyeket, a bonyolódott s tömérdek érdeket érintő kérdések megoldása még csak a jövő feladata.

Hasonlíthatlanul több eredményt mutathatunk fel kormányunk működésében a közoktatásügyre vonatkozólag, mely különben is működésének főterét képezi. Az áttekintés könnyebbsége végett az egyes csoportokat vesszük szemügyre.

A kisd ed nevelésre vonatkozó törvény még nem alkottatott meg, de a ministerium a kisd ed nevelés ügyet folyton melegen pártolta. A kisd ednevelők az országos nyugdíjban részesülhetnek, Budapesten nagyrészt államköltségen igen szép s jól vezetett képző intézetet állítottak számokra s terjesztésükre is igen sokat tesznek. A legutóbbi kimutatás szerint már 309 ily intézet van az országban, melyet az állam 1881-ben 13,501 forinttal segített.

A né p nevelés ü g y előmozdítására a lefolyt 8 év alatt három igen fontos törvényt hoztak. Az első (1875: XXXII. t.-cz.) megalkotta az orsz. tanítói nyugdíj-alapot, mely rövid idő alatt oly virágzásnak indult, hogy jelenleg már n e g y e d f é l m i l l i ó t ö k é j e v e n . A második (1876: XXVIII. t.-cz.) a népiskolai hatóságok ügyét rendezte, melynek alapján életbeléptették az iskolalátogatók intézményét s igen fontos intézkedéseket tettek az iskolába járás pontos keresztülvitelére. A harmadik törvény (1879: XVIII. t.-cz.) a magyar nyelv behozatalát rendeli el az összes népiskolákba s közoktatásügyi kormányunk részint póttanfolyamok rendezése, részint tankönyvek kiadása által nagy érdemeket szerzett e fontos törvény végrehajtása körül. De a törvényekben megállapított működési körön kívül is mindenütt nagy s élénk tevékenységet tanusított kormányunk. Életbeléptette többek közt a fontos tanszermuzeumot, megalkotta a tanítók orsz. képviseleti közgyűlését, mely már két ízben (1881. és 1883.) tartott üléseket s melyet méltán a tanítók országgyűlésének neveznek, szervezeti szabályokat s tanterveket dolgoztatott ki, melyek különösen a tanítóképző intézeteket s polgári iskolákat egészen új alapokra fektették s a népiskolai oktatásnak gyakorlati irányt nyújtottak, a mi a háziipar, selyemtenyésztés, kerti gazdaság elterjedésén meglátszik; sok fontos rendeletet bocsátott ki a felekezeti tanítók, különösen az ugynevezett zsidó zugiskolák tanítói sorsának enyhítése végett; megkezdte az országos iskolai leltár készítését, mely a többi művelt államokban is példátlan, intézkedése lehetővé teszi, hogy iskoláinkról teljesen világos képet nyerhessünk; újjászervezte a határőrvidék közoktatásügyét, gyámolította a nép- és iskolai könyvtárak elterjedését stb. stb. A népoktatás terén általában oly sok történt a lefolyt 8 év alatt, főkép a kormány kezdeményezésére s gyámolítására, hogy arról köteteket lehetne összeírni. De elég legyen megemlítenünk egy pár főbb adatot. 1875-ben 15,282 iskolában 19,854 tanító 1.491,121 gyermeket tanított, 1882-ben 16,050 iskola, 22,408 tanító és 1.691,922 gyermek volt. A tanítók fizetésének átlaga ugyanez időben 313 frtról

395-re emelkedett s az iskolák alapvagyonja ez idő alatt legalább 20 millióval gyarapodott.

Csak kis részben tartoznak a vallás- és közoktatásügyi miniszter hatósága alá a szakiskolák, de azért e tekintetben is rendkívül sokat tett. Legtöbbet az iparoktatás érdekében. Ez utolsó 8 év alatt létesült az országos középipartanoda, a legtöbb nőipariskola, ez időben intézkedtek arról, hogy a polgári s felső népiskolák mellett ipartanmühelyek állittassanak. A miniszterium felállította a zeneakadémiát, megtette a képzőművészeti akadémia felállításához szükséges előlépéseket, Budapesten nevelőnőket képző intézetet állittatott, gyökeresen újjászervezte a mintarajztanodát s a színészeti iskolát. Az iparoktatással kapcsolatban felállittattak az iparművészeti és technológiai muzeumok, melyek egykor nagyfontosságúak lesznek.

Valóban fontos, sőt korszakalkotó volt kormányunk működése a középiskolák tekintetében. A korszak elején a reáliskolák átalakítása, közepén a tanárképzés reformja s végén a régóta óhajtván várt középiskolai törvény jelzik a legfontosabb mozzanatokat. Ez utóbbi, a középiskolai törvény megalkotása, nemcsak kulturális, de politikai szempontokból is a legjelentékenyebb dolgok közé tartozik, melyek a szabadelvű párt uralkodását megörökítik; végrehajtása természetesen nem egy pár év munkája, de már is megtörténtek az előintézkedések. Igen fontos intézkedések voltak még a középiskolai rendtartás újjászervezése, a módszerei értekezletek meghonosítása s mindenek felett az állami felsőbb leányiskolák felállítása, melyek már ma is női közép-tanodáknak tekintetnek. 1875-ben nyílt meg az első ily iskola s ma már hét van közel ezer növendékkel. 1875-ben volt 184 középiskolában 1,088 osztály, 2,438 tanár s 33,984 tanuló. 1882-ben 180 középiskolában volt 1,179 osztály, 2,450 tanár s 33,492 tanuló. Ugyanaz idő alatt a polgári s felsőbb népiskolák száma (részben a középiskolák rovására) 87-ről 188-ra emelkedett.

A főiskolák érdekében tett intézkedések között kiváló helyet foglal el Trefort miniszter buzgalma, hogy azokat valóban mintaszerű, a tudomány követelményeinek teljesen megfelelő intézetekkel s épületekkel lássa el. Különösen a budapesti egyetem gyarapodott e tekintetben s oly nagy mértékben, hogy már ma is méltán sorolható Europa nevezetesebb egyetemei közé. A külső fényes építkezésekkel karöltve haladt a benső fejlődés. A jogi s orvosi karok egészen átalakítottak s különösen új vizsgálati szabályzataik nagyfontosságúak, a bölcsészeti karban több fontos seminarium lépett életbe s néhány fontos tudomány (anthropologia, közegészségügy) számára új tanszékek állittattak. A vidéki jogakademiák, főképp a 4 éves tanfolyam behozatala által, egészen új szervezetet nyertek, Pozsonyban bölcsészeti kar is létesült s a harmadik egyetem felállítása érdekében megtörténtek a kezdeményező lépések. A budapesti egyetem gyarapodása szerfelett nagy. 1875-ben volt 147 tanár s 2,351 tanuló, 1882-ben 198 tanár s 3,059 tanuló. Kolozsvártt 1875-ben volt 59 tanár s 417 tanuló, 1882-ben 82 tanár s 477 tanuló. A József-műegyetemen, mely pompás palotát s egészen új szervezetet nyert, 1875-ben 54 tanárt 818 növendéket, 1882. 60 ta-

nár 411 növendéket oktat. A többi főiskolák közül a selmeczbányai erdészeti s bányászati, a budapesti kereskedelmi akademiák s az állatgyógyintézet virágoztak fel különösen.

A vallás- és közoktatásügyi miniszterium különös gondját képezték továbbá a művészetek s más közintézetek. Jóformán mindezek csak 1875. óta kezdenek virágozni, sőt sok művészeti ág p. üvegfestészet, azóta született meg. A kormány nagyszerű restaurationalis munkákat készítettett Kassán, Visegrádon, Lebényen, Budapesten a Mátyás-templomnál; más helyeken összeíratta a műemlékeket; gondoskodott megőrzésökről, kitűnő archaeologiai s művészeti műveket készítettett, a nemzeti muzeumot felvirágoztatta annyira, hogy az, különösen régészeti osztálya, a legelső muzeumokkal versenyezik, könyvkiállítást rendeztetett, a vidéki muzeumok ügyét szabályozta, a képzőművészetek minden ágát emelte, sőt buzditólag is hatott a társadalomra. Ez utóbbi működése, hozzájárulván az a szerencsés körülmény, hogy különösen kiváló festők egész legiója támadt, oly szerencsés eredményeket szült, melyek nemzetünknek az egész világon becsületet szereznek.

Mindezzel azonban nem fejezhető ki a vallás- és közoktatásügyi miniszter működése. Sok fontos intézkedés történt általa az említettek kivül is. A vallás- és tanulmányi alap külön bizottság felügyeletére bízott, több az osztrák kormány kezelése alá került magyar jószág vagy alapítvány visszaszeresztetett, avagy, miként a Terezianumnál, a magyar befolyás biztosított számára. A nép műveltségének emelése végett a kormány a ponyvairodalmat ellensúlyozó kitűnő füzetes vállalatot adat ki. A képzőművészeti s közoktatásügyi tanácsok ujjászerveztettek. Történeti arcképcsarnok létesítését kezdték meg. A hazai viszonyok alapos megismertetése végett a kormány különböző tudós társulatokat segíyez, szakférfiakat gyámolit s honismertető vagy nemzeti eszméket terjesztő irodalmi vállalatokat gyámolit.

Általában a kulturális téren sokoldalu s üdvös tevékenység lön kifejtve a legutóbbi 8 év alatt, és ha hozzávesszük, hogy e miniszterium budgetje 1875-ben alig haladta meg a 4 milliót s még a mult évben sem érte el az 5 milliót, elismerésünket nem tagadhatjuk meg tőle.

György Aladár.

VII) A közmunka és közlekedés terén.

Közmunka- és közlekedésügyeink terén az 1875-dik év óta oly nagymérvü és a messze jövőre kiható fejlődésnek vagyunk tanui, a melyek közgazdasági viszonyainkba szintén uj életet hivatvák önteni. Közmunka- és közlekedésügyeink 1875. óta alig remélt lendületnek és fejlődésnek indultak. Az uj kormány szinte uj aerát inaugurált e téren s ma teljes büszkeséggel mutathatunk ama nagyszabásu művekre, melyeket e párt és kormány aránylag rövid időn alkotott.

A mint 1875-ben megtörtént az uj pártalakulás, a szabadelvü kormányban P é c h y Tamás bízott meg a közmunka- és közlekedési

miniszterium vezetésével. P é c h y nem lépett tájékozatlanul e fontos szakma élére, melyben különben is szakavatott hivatalnoki karra, s H i e r o n y m i Károly államtitkári helyettesben nagytudományú és fényes tehetségű munkatársra talált. Miniszteri működéséhez a messze jövőre kiható intézkedések és alkotások egész sora fűződik. 1880. márczius végén, öt évi miniszterség után, megvált e tárczától, hogy nemsokára rá egy még tekintélyesebb és tiszteltebb állásra emelkedjék, melyet — t. i. a képviselőház elnökségét — ma is a pártok osztatlan tisztelete mellett tölt be. A közmunka- és közlekedésügyi tárczát utána április 12-én O r d ó d y Pál vette át, a ki szintén új életet, új tevékenységet öntött e miniszterium központi kormányzatába, s úgy a vasuti politika, valamint a hazai vizszabályozás terén maradandó érdemeket szerzett magának. Legelső tette a központi administratio helyesebb szervezése volt. A külső műszaki szolgálatot már kellőleg organizálva találta, a mennyiben az 1877: XXIV. t.-cz. által a megyei mérnökségek megszüntetettvén, teendőik az államépítészeti hivatalokra ruháztattak, mi által közmunka- és közlekedési ügyeink szakavatott ellátása az eddiginél nagyobb mérvben biztosítva lett. A központi szolgálat azonban igen hiányosan volt szervezve, a mennyiben a műszaki ügyek intézése be volt vonva az administratio keretébe aránytalanul csekély személyzettel, úgy hogy kivált a fontosabb műszaki ügyek alapos elintézése a legnagyobb nehézségekbe ütközött. E rég sajnosan érzett bajon segitendő, O r d ó d y teljesen elkülönítette a műszaki szolgálatot az administratiótól s 1881. február 1-én felállította a m ű s z a k i t a n á c s o t, a mely a legfelsőbb technikai forumot képezi s administratív ügyekkel nem foglalkozik. E nagyfontosságú intézmény üdvös hatását alig lehet eléggé mérlegelni s ha Ordódy egész miniszterségéhez nem fűződnek ennél több alkotás, már ez magában is elég emléke volna nagy tettekben és sikeres alkotásokban oly gazdag miniszterségének, melytől mintegy 28 havi működés után 1882. aug. 14-kén visszavonult. Később végleges minőségben 1882. október havában báró K e m é n y Gábor addigi földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter vette át a közmunka- és közlekedésügyi tárczát.

H i e r o n y m i Károly államtitkári helyettes 1883. elején szintén megvált évek hosszú során át kiváló sikerrel betöltött és a legfelsőbb helyen is teljes elismerésre méltatott állásától, melyre nemsokára rá 1883. ápril elején a szabadelvű pártnak egyik legkiválóbb tehetségű ifju tagja: B a r o s s Gábor nevezetett ki.

A közmunka- és közlekedésügyi miniszterium négy fő irányban éreztette üdvös hatását hazánk közgazdasági fejlődésére.

A m i a k ö z u t a k a t illeti, a melyek a vasuti forgalomnak mintegy tápláló ereit képezik, a kormány évről-évre igyekezett uthálózatunkat kiegészíteni s a meglevőket oly jó karban tartani, hogy azok a közforgalom biztonságát, gyorsaságát és olcsóságát minél nagyobb mértékben lehetővé tegyék. Számos új út és hid létesített s különösen a hadászati szempontból is fontos utak kiépítése és jó karban tartása a kormánynak kiváló gondoskodása tárgyát képezte. 1877. nov. 26-án megvette a kormány a Károlyvárostól Fiuméig vezető 22 mf. hosszú

u. n. Lujza-utat, mely által a Fiume felé irányuló forgalomnak egy nem jelentéktelen ere jutott az állam kezelése alá. A Lujza-társasággal ezen út megváltására vonatkozólag kötött szerződést a törvényhozás az 1879. évi XVII. t.-cz. által szintén jóváhagyta. A megyei utak kezelésében lényeges javulás állott be az 1877. évi XXIV. t.-cz. azon intézkedése által, melynél fogva a megyei mérnökségek megszüntetettvén, a megyei közmunkaügyek kezelése is az államépítészeti hivatalokra ruháztatott. A magyarországi államutak hossza 5762 kilométert tesz, melynek fenntartása és kezelése évenként átlag $2\frac{1}{2}$ millió forint költséget igényel. Az 1880: L. t.-cz. intézkedik a Barcs és Theresienfeld közt a Dráva folyón építendő állandó hid tárgyában.

A vasutügy terén a szabadelvű párt kormányának aránylag rövid kilencz évi működéséhez oly nagyszabású reformok és alapvető alkotások fűződnek, a melyek Magyarország közlekedésügyi történetének mindenha legszebb lapjai leendenek. Azon öntudatos, erélyes és következetes forgalmi politika, melyet a szabadelvű kormányának érvényre juttatnia sikerült, közgazdasági fejlődésünk egyik leghatalmasabb tényezőjét van hivatva képezni. A kormány fő gondját mindjárt az ügyek átvétele után első sorban egy helyes és öntudatos nemzeti vasuti politika inaugurálása képezte. Kifelé a nagyszabású nemzetközi vonalak biztosítása, itt bent a vasuti forgalomra a kormány döntő befolyásának érvényesítése, a vasuthálózat fokozatos és tervszerű kiegészítése s a kisebb, helyi érdekű vasutak minél kiterjedtebb mérvű létesítésének előmozdítása: ezek nagyjában azon főmomentumok, a melyek a szabadelvű kormány vasuti politikájának alapját képezték és képezik. 1875-től egész 1880-ig nagyobbszabású intézkedések nem igen történtek a magyar vasutügy terén. Az 1873. évi pénzügyi krízis különösen éreztette hatását e téren is. Ezen öt év inkább csak az alapvető előmunkálatoknak volt szánva s a kormányt különben is nagyon elfoglalta ez idő alatt a többször ismétlődött árvíz-kalamitások orvoslása s ezzel kapcsolatban az ármentesítés eddig sok részben elhanyagolt ügyének felkarolása. A vasutépítés terén ez évben mindössze annyi történt, hogy a nagy-surány-nyitrai másodrendű vasut kiépítésére adott a törvényhozás a XLII. t.-cz. által engedélyt s a tótmegyer-nagysurányi másodrendű vasutat az osztrák államvasut a XLIII. t.-czikk alapján megvásárolta; ugyanez évben engedélyeztetett még a XLIV. t.-czikk által az arad-körösvölgyi vasut arad-borosjenői része is. Ez évben vasuthálózatunk mindössze csak 2,8 kilometerrel szaporodott. 1876-ban már két nevezetesebb intézkedés történt e téren. A törvényhozás ugyanis a XXXV. t.-cz. által felhatalmazta a kormányt a brassó-tömöshatárszéli vasut kiépítésére s e célra az időközi kamatokon kívül 4.188,550 frtot engedélyezett. E vasutvonal engedélyezése által alapja vettett meg a Romániával való szorosabb összeköttetésünknek, a mit kelet felé irányuló kereskedelmünk már rég sajnosan nélkülözött. Egy további fontos lépés volt e téren a folyvást anyagi zavarokkal küzdő magyar keleti vasutnak az 1876. jan. 20-án kötött s a törvényhozás által az L. t.-czikkal helybenhagyott szerződés alapján történt megvásárlása. E vasút ekként beillesztettvén a m. k. államvasutak keretébe,

mintegy kezdetétől volt tekinthető a vasutak államosítására irányuló törekvés érvényesítésének. Az 1877: XXVI. t.-cz. által a törvényhozás engedélyt adott a kormánynak a határőrvidéki vasutak építésére és pedig: Mitrovicztól Sziszekig, Sziszektól a károlyváros-fiumei vasut valamelyik állomásáig és az alföld-fiumei vasut dályjai állomásától Vinkovczeig. Ugyanez év február havában adatott át a forgalomnak az 1875. május havában engedélyezett arad-körösvölgyi vasut, a mely a másodrendű vasutaknak követésre méltó mintájául szolgálhat s okt. 23-án nyílt meg a budapesti összekötő vasut, a mely az ország nyugati részével s Fiumével való forgalmunkat lényegesen van hivatva előmozdítani. Az 1879. évi VII. t.-cz. által helybenhagyott az 1877: XXVI. t.-czikk által kiépített rendelt dályja-vinkovczei 33,8 km. hosszú vasútnak a kormány által fogantatosított kiépítése; a X. t.-cz. által pedig a tiszavidéki vasut nyert engedélyt a mezőtur-szarvasi vasut kiépítésére. Az 1879: XXVII. t.-cz. által helybenhagyott szerződés alapján a kormány megvásárolta a vágvölgyi vasutat, mi által az államvasuti hálózat lényeges kiegészítést nyert. Ez évben nyílt meg az államvasutaknak két jelentékenyebb vonala, t. i. a 96 km. hosszú dályja-bródi vasút s a 25 km. hosszú brassó-tömösi vasút, a melyek dél és kelet felé irányuló kiviteli forgalmunknak nem csekély fontosságú tényezőit képezik. Ha még megemlítjük, hogy a törvényhozás az 1879: XXXVIII. t.-czikk által intézkedett a kassa-oderbergi vasut függő ügyeinek rendezéséről és az eperjes-tarnovi vasut magyarországi részével való egyesítéséről, — összevontan elmondtuk mindazon főbb intézkedéseket, melyek a kormány és törvényhozás ez évi működéséhez fűződnek.

Az 1880. év méltán korszakalkotónak mondható Magyarország forgalmi politikájának történetében. Az öntudatos nemzeti vasúti politika ez évben szintén rohamosan haladt végcélja felé, mert vivmányai: u. m. a tiszavidéki vasút államosítása (az 1880. XXVIII. t. cz. által jóváhagyott szerződés alapján) kapcsolatban a rákos-ujszászi összekötő vonal kiépítésének elrendelésével, — a zágráb-károlyvárosi vasút megvásárlása (a déli vasúttal 1880. márcz. 11-én kötött s a XLIV. t. cz. által helybenhagyott szerződés alapján) — a szerb fejedelemséggel 1880. ápril 9-én kötött s a XXXV. t. cz. becikkelyezett vasuti egyezmény s az ennek kapcsán az 1880. évi XLII. t.-cz. által elrendelt budapest-zimonyi, ugyszintén a részben a XLIV. t.-cz. által elrendelt sziszek-doberlini (47 km. hosszú, megnyílt 1882. ápril 10-én) vasutak kiépítésének biztosítása, mind oly messzeható fontosságú tények és intézkedések, a melyek vasuti forgalmunk teljes felszabadítását s az országos forgalmi érdekek kellő érvényesülését hivatják lehetővé tenni. A zágráb-károlyvárosi vasút megvételére vonatkozó szerződésben még egy más, nem kevésbé fontos vivmány is foglaltatik. Ez a déli vasúttal kötött szerződés 7-dik pontja, melynél fogva kötelezi magát e társaság, hogy a magyar állomásairól Triesztbe szállítandó küldeményekre vonatkozó összdíjtételeket — és pedig úgy a szabványdíjszabásokra alapítottakat, mint azokat is, melyek bizonyos feltételek alatt mérséklés útján engedélyeztetnek, alacsonyabbra sohasem fogja állítani azon összdíjtételeknél, melyek a nevezett állomásokról saját vona-

lán Szent-Péteren át Fiuméba szállított küldemények után szedetnek be. A szerződés e pontja s a déli vasúttal a forgalom megosztására vonatkozólag 3 évre kötött kartell szerződés Fiume féle irányuló forgalmunk előmozdítása tekintetében messze kiható fontosságúnak jelezhető, bár nem zárkozhatunk el annak kijelentése elől, hogy tengeri kereskedelmünk megóvása és fejlesztése érdekében vasúti politikánk egyik legfontosabb feladata lenne, a m. kir. államvasútak déli vonalának Budapestre való behozatala.

A keleti, a tiszavidéki és az északi vonalak egyítése, nemkülönben az uj-szász-rákosi vonal kiépítése által a kassa-oderbergi vasút ruttkaderbergi vonala segélyével az állam független rendelkezésére állanak az ország keleti határától az északi határig átvonuló vasútak, a budapest-zimonyi vasút által egy nagyjelentőségű nemzetközi út nyitnak hazánkon át dél felé: oly nagyfontosságú tények és intézkedések ezek, melyek a szabadelvű kormány határozott és öntudatos vasúti politikájának megannyi maradandó eredményei. Ezen intézkedések által már is sikerült a kormánynak a kiviteli irányokban közvetlen döntő hatalmi állást szerezni, a minek nagy közgazdasági jelentőségét szükségtelen bővebben fejtegetnünk.

Vasúti hálózatunk fővonalainak kiegészítése és csoportosítása mellett azonban nem feledkezett meg a szabadelvű kormány azon intézkedésekről sem, a melyek lehetővé tegyék e fő vasúti vonalak minél nagyobb mérvű kihasználását. A főerek meg lévén, gondoskodni kellett a szívó erekről is. Ez célja az 1880. évi XXXI. t.-cziknek, a mely részletesen megállapítja a helyi érdekű vasútnak adandó kedvezményeket. E törvény fennállása óta az országban máris több helyi érdekű vasút létesült s országszerte oly kiterjedt mozgalom indult meg ez irányban, hogy bizton lehet remélni, hogy e szerfölött üdvös törvény alapján hazánk csakhamar el lesz látva oly vasúthálózattal, melynek pusztán csak az leendő feladata, hogy egyrészt táplálja a fővonalakat, másrészt a szűkebb korlátok közé szorított helyi érdekeknek szolgáljon.

Az 1880-dik év törvényhozási alkotásainak ezen fő közlekedési politikai mozzanatain kívül még néhány csekélyebb érdekű momentumai is voltak; ilyen a szamosvölgyi s a nyitra-nagytapolcsányi másodrendű vasútnak engedélyezése; ilyen a XLIII. t.-cz. intézkedése, mely elrendeli egy Sunjától Kosztójniczán át a boszniai határig vonuló vasút építését, oly módon, hogy ez a boszniai területen épült doberlinbányalukai vasúttal egyidejűleg összeköttetésbe hozassék.

Az 1881-dik év törvényhozási intézkedései a vasutügy terén természetszerű folytatását képezik az 1880. év ez irányu nagyszabásu alkotásainak. Az 1881. I. t.-cz. intézkedik a bosznavölgyi vasútnak Zeniczától Szerajevóig (keskeny vágánnyal) való kiépítéséről. A XLV. t.-cz. kimondja a budapest-zimonyi vasút, ugyszintén az ebből kiágazó kis-kőrös-kalocsai és indiána-mitroviczi szárnyvonaloknak államköltségen leendő kiépítését; a költségek 28 millió frtban állapítatván meg. (Ebből megnyitott a budapest-szabadkai 168 km. hosszú szakasz 1882. decz. 5-én; a kis-kőrös-kalocsai 30.2 km. hosszú szárnyvonal 1882. decz. 5-én; a szabadka-ujvidéki 102 km. hosszú szakasz

1883. májusban). Az 1881. évi törvényhozás adta meg az engedélyt a XLVI. t.-cz. által a budapest-pécsi 251 km. hosszú elsőrendű vasut kiépítésére is, a mely 1882. nov. 16-án adatott át a forgalomnak s a mely által egy új és fejlődésképes ere nyílt meg dél-nyugatra irányuló forgalmunknak. Ezenkívül még három helyi érdekű vasut létesülése is fűződik az 1881. év vasutügyi törvényhozási működéséhez. A XLVII. t.-cz. intézkedik az arad-csanádi helyi-érdekű vasut kiépítéséről, melyhez a kincstár, mint érdekelt fél, szintén hozzájárult 510 ezer frttal. (Ezen 153.8 km. hosszú vasut, szőreg-ujszegedi szakaszának kivételével már forgalomban van.) — A XLVIII. t.-cz. a szatmár-nagybányai 55 km. hosszú s jelenleg építés alatt levő helyi érdekű vasut kiépítését engedélyezi; végül a LXXIII. t.-cz. a nagyikinda-nagybecskereki 75 km. hosszú s 1883. július 8-án megnyílt helyi érdekű vasutnak adott lételt.

Az 1882-dik évhez a szabadelvű kormány vasuti politikájának ismét egy nagyszabású vívmánya fűződik. Ez az osztrák államvasutal 1882. június 8-án kötött és a XLV. t.-cz. által becikkelyezett szerződés, melynek értelmében e hazánkat átszelő s eddig szinte államot az államban képező hatalmas vasut végre-valahára kivonatott a sokszor magyarelles, idegen érdekek exclusiv szolgálatából s a lehetőségig beillesztetett a szabadelvű kormány által annyi kitartással és határozottsággal inaugurált vasuti politika keretébe. E szerződés szerint ugyanis a társulat ügyeinek vezetésére Budapesten a bécsi igazgató-tanáctól teljesen független igazgató-tanács és igazgatóság állított fel Hieronymi Károly elnöklete alatt; a magyar vonalok befektetési és üzleti számlái az osztrákokétól teljesen elkülönítettek; a társulat beleegyezett, hogy magyarországi vonalait a többiektől függetlenül, a kormány 1895. január elseje után bármikor beválthassa; a társulat bécs-ujszönyi vonalának Szőnytől a magyar határszélig terjedő részét a magyar államnak, ez pedig saját vágvölgyi vonalát s ennek szárnyvonalait a társulatnak csere útján átengedte; az állam ezzel egyidejűleg engedélyezte a társulatnak a trencsén-zsolnai vasutat (mely 1883. okt. 28-án már meg is nyitattott); továbbá engedélyt nyert a társulat 200 km. hosszú helyi érdekű vasut építésére, csatlakozással fővonalaihoz; a társulat lemondott a keleti külön csatlakozás létesítéséről, viszont a magyar kormány biztosította a társulatot, hogy a Zimonynál átjövő s Budapesten túli rendeltetéssel bíró forgalmat a társulattal megosztja; a társulat és kormány kölcsönösen kötelezték magukat, hogy vonalaikkal egymásnak versenyt nem csinálnak; végül ki kell emelnünk a szerződésnek a forgalom megosztására vonatkozó kartell-intézkedéseit, melyek a forgalomnak az ország érdekeihez való alkalmazkodását biztosítják.

E szerződésnek mintegy természetszerű folyamánya a budapest-szőnyi vasút kiépítése, mely az 1882-ik évi XLVI. t. cz. által engedélyezett s már építés alatt áll.

A helyi érdekű vasútakról szóló törvény jótékony hatása évről-évre mind jobban és jobban érezhető. Az e törvény alapján engedélyezett helyi érdekű vasútak közül az 1883-ik év folyamában néhány már a

forgalomnak is átadatott; így a torda-gyéresi 9 km. hosszú vonal 1883. júl. 19-én, a kőszeg-szombathelyi 17·5 km. hosszú vasút aug. 15-én, a rónaszék-sugatagi 20 km. hosszú szept. 10-én, a margitfalva-szomolnoki helyi érdekű vasút pedig építés alatt áll.

1875-től 1883-ig 1154 kilométerről 2928 kilométerre emelkedett a magyar államvasutak kiterjedése (a magyarországi összes vasutak hossza 1875-ben 6650 km. volt, 1883-ban vasúthálózatunk hossza meghaladja a 8000 kilométert) s ha számításba vesszük azon vonalakat is, a melyek az eddigi törvényhozási intézkedések folytán 1884-ben átadatnak a forgalomnak, az államvasutak hossza 3316·6 kilométert fog tenni, tehát csaknem háromszorosát annak, a minő kiterjedéssel a magyar államvasúti hálózat 1875-ben birt. — Kell-e ennél eklatánsabb bizonyíték a szabadelvű kormány és törvényhozás által inaugurált és következetesen keresztülvitt vasúti politika helyességére? — Gazda, iparos és kereskedő egyaránt érzi már is e forgalmi politika jótékony hatását s ez évek multával csak sokszorozódni fog!

A vasúttal kapcsolatosan kell megemlékeznünk a m. kir. államvasutak budapesti gépgyáráról s a diósgyőri bessemer-aczélgyáráról is. A budapesti állami gépgyár a legutóbbi években oly működési kört nyert, a mely által annak az állam kezeiben való megtartása teljesen indokolttá vált. A gyár ugyanis a fősúlyt a lokomotív- és hidszerkezetek gyártására fekteti s ezzel az államvasutaknak mintegy kiegészítő részét képezi. Ezekon kívül ujabban a gőzcséplőgépek gyártásával tett sikerült kísérleteket. — A diósgyőri vasgyár 1882-ben bessemer-aczélgyártásra rendeztetett be, s mint ilyen, szintén figyelemreméltó tartozékát képezi a magyar államvasutaknak, a mennyiben ezeket ellátja a szükséges bessemer-aczél-sinekkal. Mindkét gyár valóban mintaszerűen van berendezve.

Az ármentesítés és vizszabályozás terén, a több ízben beállott árvizi katasztrófák hatása alatt oly messzemenő intézkedések tétettek s oly nagyszabású műveletek hajtottak végre, a melyek vizeink rendezésének messze jövőre biztos alapját hivatják képezni s oly egészséges fejlődésnek adtak e téren máris lendületet, a melynek gazdasági jelentősége az egyéni és nemzeti vagyonosodás örvendetes előhaladásában tükröződik vissza.

Vizeink rendezése hosszú időn át ugy műszaki, mint adminisztratív tekintetben meglehetősen el volt hanyagolva. A 60-as és 70-es évek vasutépítési láza csaknem teljesen elterelte a figyelmet a vizekről. Ami a vizszabályozás terén hazánkban 1875-től egész 1879-ig történt, az az állam részéről leginkább csak a felső Dunán levő hajózási akadályok némi elhárítására s a budapesti Dunaszakas megkezdett szabályozásának befejezésére szorítkozott, az ármentesítés terén pedig a társulati érdekeltség fejtett ki némi tevékenységet. Az 1879. évi nagy árviz s az ez által okozott óriási kalamitások, különösen Szeged hullámsirba dőlte végre az egész közvéleményt felrázta ez irányu eddigi közönyéből s fokozott erélylyel indult meg a multak mulasztásait is pótolni kívánó nagyszabású munkálkodás. A kormány, engedve a közvélemény óhajtásának, a külföld legjelesebb szakférfiait hívta meg, hogy a vizeink sza-

bályozása terén tett és teendő intézkedésekre véleményt mondjanak, Szeged város restructiójának vezetésére az 1879. évi XX. t.-cz. által királyi biztos küldetett ki T i s z a Lajos személyében; a XXV. t.-cz. intézkedett Szeged városának sürgős ármentesítése ügyében, a XXXIV. t.-cz. által a felmerült szükséghez képest módosított és kiegészített a vízszabályozási társulatokról szóló 1871. évi XXXIX. t.-cz., rendezhetett az ármentesítő társulatok adminisztrációja; hogy pedig az annyi csapással sujtott Tisza-völgy mielőbb ismét új életre kelhessen, a XXXV. t.-cz. által a Tisza és mellékfolyói mentén alakult vízszabályozó és ármentesítő társulatoknak addig is, míg az azok részéről fölveendő törlesztési kölcsönről alkotandó törvény létrejön, az 1879. és 1880. év folyamában elhalaszthatatlanul szükséges munkákra a törvényhozás 8 millió forint erejéig előleget engedélyezett. Az ármentesítés és ujja-alkotás nagy munkája serényen megindult az egész Tisza völgyén. Szeged ujjaépítésére nagy szakavatottsággal és páratlan tapintatossággal megtétettek a szükséges műszaki és administratív előmunkálatok; a kormány az alsó-tiszai átmetszések sürgős kiképzetése céljából megtette a kellő lépéseket.

Az 1880-dik évhez — épugy mint vasuti politikánk történetében — a maradandó és a messze jövőre kiható alkotásoknak egész sora fűződik a hazai vízszabályozás terén is. Az 1880. évi XX. t.-cz. által ugyanis a Tisza és mellékfolyói mentében alakult vízszabályozó és ármentesítő társulatok és Szeged város részére 40 millió forintnyi állami kölcsön engedélyeztetett és pedig 25 millió forint tiszai társulatok s 15 millió forint Szeged város részére. E végből a törvényhozás engedélyt adott a kormánynak 44 millió forint névértékű nyerevénykölcsönkötvények kibocsátására 50 évi törlesztés mellett. E törvény által megvettett az alapja a Tisza-völgy nagyszabásu ármentesítésének és Szeged oly mérvű ujjaalkotásának, hogy teljesedésbe mehessen a Szeged romjai felett igaz könyek között kimondott királyi szó: »Szeged szebb lesz, mint volt!« — Az 1880. évi XVII. t.-cz. részletes intézkedéseket tartalmaz Szeged ujjaépítéséről s az erre szükséges költségek viseléséről, kimondván, hogy a tiszai rakpart s az állandó hid költségeit az állam viseli s ezen építményeket díjtalanul átengedi Szeged városának. Ugyancsak Szeged város érdekében alkottatott az 1880. évi XXXIX. t.-cz., mely a Tisza folyó ármedrének Szeged mentén 275 méterre leendő kiszélesítésére 800,000 frtot, a tiszai hid és rakpart építésének megkezdésére 900,000 frtot engedélyez.

A Duna folyón levő hajózási akadályok eltávolítása s Budapestnek árvíz elleni biztosítása szintén kiváló gondját képezte a szabadelvű kormánynak. A Duna felső szakaszának hajózhatóvá tétele érdekében évről-évre hajtattak végre kisebb-nagyobb munkálatok; a nagyszabásu munkák azonban egész az 1880. év végéig szüneteltek a Dunánál. Ekkor hozatott a XL. t.-cz., mely felhatalmazta a kormányt, hogy a Duna Budapest alatti szakaszának szabályozására, nemkülönben a Komáromon alul és felül levő u. n. Lidia-zátonynál képződő jégtorlódások meggátlására szükséges munkákat végrehajthassa. Ezzel kapcsolatban kell fölemlitenünk a törvényhozás azon üdvös intézkedését,

melynél fogva az 1881. L. t. cz. által felhatalmazta a miniszteriumot, hogy az 1870. évi X. t. cz. alapján Budapest mentén eszközölt Dunaszabályozás folytatásaként a promontori ág medrében mindazon munkákat államköltségen végrehajtsa, melyek szükségesek arra, hogy ezen mederben a Duna összes víztömege káros duzzadás nélkül lefolyhasson s a jég fennakadás nélkül levonulhasson. E munkákra összesen 5.330,000 frt. engedélyeztetett. A Felső-Duna szabályozása érdekében a miniszterium megtétette a szükséges előmunkálatokat, s ugyanez évben egy kiváló intézmény létesítését vette tervbe a ministerium, mely vizeink rendezése és kezelése tekintetében messzeható fontosságra leendett hivatva; ez a tervezett hydrográfiai hivatal, melynek felállítása azonban a pénzügyi kérdésen hajótörést szenvedett.

A Tiszavölgy rendezése és Szeged restructiója az erre vonatkozó üdvös törvények és kormányi intézkedések védszárnyai alatt örvendetes lendületet vett. Szeged érdekében a királyi biztosság két ízben is meghosszabbított. Tisza Lajos kir. biztos vaserélye, kiváló tapintatossággal párosult szakavatottsága megtermette érett gyümölcsseit. Szeged már ma is szebb, mint valaha volt s mint valaha remélték. A kormány és törvényhozás a maga részéről megtett mindent, középületeket állított, kieszközölte a vár átengedését és lerombolását, buzdított, segített mindenben, a hol szükség volt, csak hogy új életre keltse a hullámsírba dőlt nagy magyar várost.

A Tisza-völgy ármentesítése ügyében 1881-ben is folytatta a kormány megkezdett üdvös működését. Különös fontossággal bír e tekintetben az 1881-ik évi LII. t. cz., mely által utasított a közmunka- és közlekedésügyi miniszterium a Tisza-Maros- és Körös-közi ártér mentesítésére, árterének pontos felvételére, ugyszintén belvizrendezési terveinek elkészíttetésére — állami előlegből és állami kezelés alatt; ugyane törvényczikk által felhatalmaztatott a kormány a Körös és Berettyó völgyén nem természetes vagy nem czélszerű határok szerint létesült társulatok újraszervezésére, végül utasított, hogy a Tisza mentén, a hol a vizlefolyás szempontjából a töltések hátrább helyezése szükséges, az érdekeltek meghallgatásával ez iránt intézkedjék s a szükségesnek mutakozó teendők iránt annak idejében törvényjavaslatot terjesszen be. E törvényczikk folytán a Körös-Tisza-Maros-közének ármentesítése állami kezelés mellett munkába vétetett, Horváth Gyula kormánybiztos erélyes és tapintatos vezetése mellett. Ma már legnagyobb részben kész e nagyszabású ármentesítési művelet s az ártérfejlés most van rajta folyamatban. Ezzel egy mintaszerű technikai alkotással fog gazdagodni hazánk vizrendezési ügye. A Körös folyók rendezése terén szintén serény munkálkodás indult meg e törvény intézkedései szerint egyesített társulatok részéről, hatalmas töltések emeltettek az árvizek visszatartására, átmetszések létesültek a viz gyorsabb levezetése czéljából; a belvizek rendezése érdekében több rendbeli előmunkálatok foganatosíttattak, általában a legörvendetesebb mozgalom indult meg vizeink rendezése téren. A kártékony belvizek levezetése által nagy kiterjedésű termékeny területek hasznosítása vétett foganatba.

A Tisza-völgyén megkezdett üdvös működését 1882-ben kiterjeszté a kormány a súlyos anyagi bajokkal küzdő Temes-Bégavölgyére is s az 1882. évi XXVI. t.-cz. által állami kezelés alá vette a Temes-Bégavölgyi ármentesítő és belvizszabályozó társulat ügyeit. Ugyane törvényczikk által útasított a közmunka és közlekedési miniszter, hogy a Maros és Duna között fekvő tiszai védtöltések egyes szakaszának az árviz lefolyása szempontjából szükségesnek talált hátrább helyezése; — a Torontál-megyei belvizeknek levezetésére szükséges munkálatok végrehajtása; végül a Béga csatornának a hajózás igényeinek megfelelő átalakítása és a Béga-vidéki belvizek levezetésére alkalmassá tétele tárgyában a részletes terveket és költségvetéseket készíttesse el és ezen munkáknak miként, kiknek költségén és mikor leendő végrehajtása iránt a törvényhozásnak mielőbb javaslatot tegyen; hogy úgy a belvizek rendezéséről szóló 1874: XI. t.-cz. rendelkezésének megfelelő módosításáról, mint a töltésbelebbezési és ezzel összefüggő más szabályozási munkáknak miként, kiknek költségén és mikor leendő teljesítése iránt az egész Tiszavölgyre kiterjeszkedőleg mielőbb részletes kimerítő előterjesztést tegyen. — E törvényczikkben foglalt utasítások folytán a miniszterium máris elkészítette az al-tiszai töltés-belebbezésekre, a felső-torontáli belvizek levezetésére s a Béga hajózhatóvá tételére vonatkozó tervezeteket és előmunkálatokat.

Az 1883. év elején beállott dunai árviz ismét egy újabb, sürgős kérdést vetett föl vizeink rendezése körül. Januárban Győr városát látogatta meg a katasztrófa s e körülmény előtérbe tolt a egyrészt a Rába szabályozás régóta vájúdó ügyét, másrészt Győr városnak árviz elleni megvédését. A kormány mindkét irányban megtette a szükséges lépéseket, hogy ha a törvényhozás hozzájárulását megnyernie sikerül, e szintén nagyjelentőségű vízrendezési kérdések mielőbb sikeres megoldást nyerjenek. Ezzel kapcsolatban kell megemlékeznünk a vízjogi törvényjavaslatról is, mely a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterium kezdeményezésére, hosszas enquet-tárgyalások alapján állított össze s a mely még további értekezleteknek fogja tárgyát képezni, mielőtt a törvényhozás elé terjesztetnék.

A hajózás érdekei szintén kiváló gondoskodása tárgyát képezték a szabadelvű kormányoknak. Az 1878. évi berlini szerződés Magyarországra bizta az Al-Duna hajózhatóvá tételét, fentartván továbbra is az európai Duna-bizottság hatáskörét. A berlini szerződés szükségessé tette a Duna torkolataiban való hajózásról szóló 1865. évi nov. 2-diki hajózási acta némi módosítását, a melyre vonatkozó pótegyezmény az 1882. évi XXXVI. t.-cz. által cikkelyezettett be. Ugyanez év február 22-én kötött meg és iktatott törvénybe (XXXI. t.-cz.) Szerbiával a hajózási szerződés. Az Al-Duna szabályozása ügyében 1883-ban szintén megtette a kormány az első lépést, elrendelvén az erre vonatkozó végleges tervezetek elkészítését újabb helyszíni felvételek alapján, melyek Wallandt Ernő középítészeti felügyelő szakavatott vezetése mellett már sikeresen végre is hajtottak. Ezzel meg van téve az első lépés az Al-Dunának rég ohajtott szabályozására. A Kulpa és Száva hajózhatóvá tételére vonatkozó előmunkálatok szintén megtétettek

s így remélhetőleg ez irányban is mielőbb határozott intézkedések tétetnek.

A vízi ügyekkel kapcsolatosan kell röviden megemlékeznünk a fi u m e i k i k ö t ő építési munkálatainak folytonos haladásáról. Számos raktár, külön petroleum-kikötő s más effélék létesültek itt tengeri forgalmunk előmozdítására, s tekintve az e téren tapasztalt örvendetes haladást, a kormány már is lépéseket szándékozik tenni arra nézve, hogy a fi u m e i k i k ö t ő a forgalom növekedtével mily irányban és minő elvek alapján nagyobbíttassék meg, mire nézve egy szakértő enquete egybehívása terveztetik.

A k ö z é p i t k e z é s e k terén a legutóbbi időkben az egyes miniszteriumokhoz szintén igen nevezetes alkotások fűződnek, s a mit különösen ki kell emelnünk: az 1881. évi LVIII. t.-cz. elrendelte az országgyűlés mindkét házát befogadó állandó országháznak Budapesten a tömő-téren leendő építését s utasította a kormányt a pályázat utján készítendő tervnek betérjesztésére.

Végül legalább vázlatosan meg kell még emlékeznünk a p o s t a és t á v i r d a i intézményről is. 1880-ig ezen ügyek a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszteriumban kezeltettek, de ekkor innen elvétevé, a közlekedési miniszterium keretébe lettek beillesztve. A posta és távirdai közlekedés terén szintén nevezetes reformok lettek — bár csak administratív uton — életbeléptetve, a melyek az ez irányu forgalmat jelentékenyen megkönnyíteni és fokozni hivatvák. A postahivatalok jelenlegi száma meghaladja a 2300-at; a táviró-hálózat vonalainak hossza mintegy 14,600 kilométer, vezeték-huzalainak hossza pedig mintegy 53,000 kilométer.

Ezekben óhajtottuk röviden vázolni — mert hiszen beható méltatása kötetekre terjedne — a szabadelvű kormánynak a hazai közmunka- és közlekedésügy terén rövid kilencz év alatt kifejtett nagyszabásu tevékenységét. Közgazdasági fejlődésünknek a messze jövőre kiható tényezői fűződnek ez évek alkotásaihoz, melyekkel egy jobb jövőnek szilárd alapjait vetették meg a magyar nemzet felvirágzásán, jövőendő nagyságán oly önzetlenül munkáló kezek.

Gonda Béla,

a »Gazdasági Mérnök« szerkesztője.